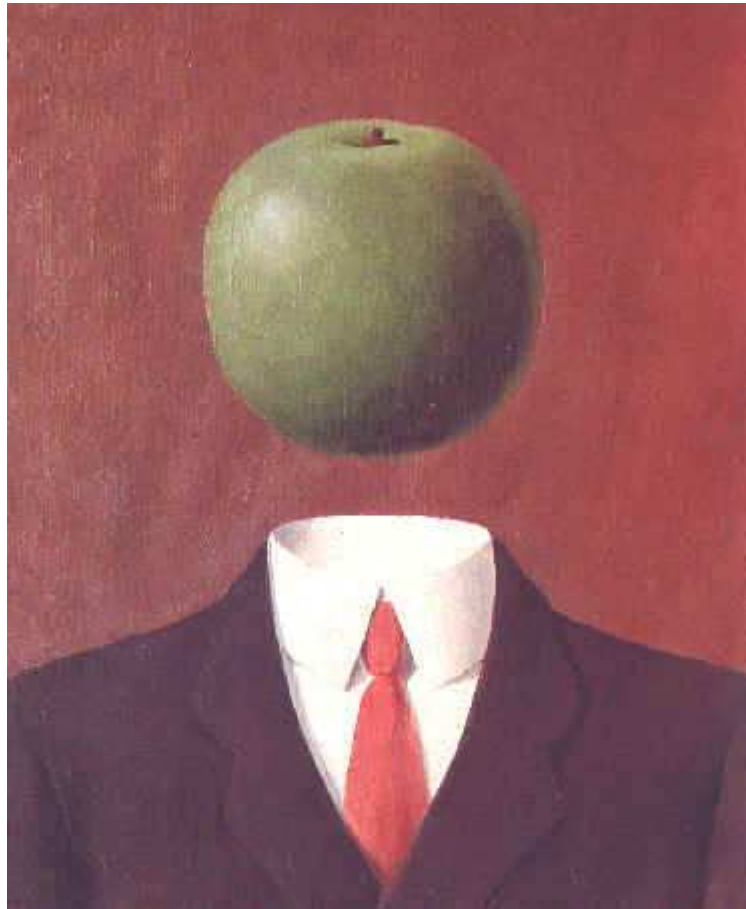

Attentie!

Bibliotheekgebruikers in beeld

Student: Tessie Schepman
Docenten: F. Schipper (VU) en J.P.M. Philips (UU)
Opleiding: Master Filosofie in Bedrijf
Onderwerp: Scriptie
Studentnummer: 0487120
Universiteit: Universiteit Utrecht
Datum: 13/08/2010

Inhoudsopgave

Inleiding	4
1 Openbare bibliotheken in Nederland, een korte historie	7
1.1 Nutsbibliotheken	7
1.2 Leesgezelschappen.....	9
1.3 Winkelbibliotheken.....	9
1.4 Engeland	10
1.5 Openbare leeszalen en bibliotheken (tot 1960)	10
1.6 Openbare bibliotheken (vanaf de jaren 60)	13
2 Maatschappelijke functie.....	18
2.1 IFLA/UNESCO Manifest over de Openbare Bibliotheek.....	18
2.2 Statuut voor de Openbare Bibliotheek.....	20
2.2.1 Artikel 1 (raakt het openbare karakter).....	20
2.2.2 Artikel 2 (raakt de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer)	21
2.2.3 Artikel 5 (raakt het openbare karakter).....	23
2.2.4 Artikel 6 (raakt de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer)	24
3 Automatisering en beleid.....	25
3.1 Persoonsgegevens.....	25
3.2 Online enquête	26
3.3 Resultaten online enquête (automatisering)	27
3.4 Resultaten online enquête (beleid).....	32
4 Hannah Arendt.....	35
4.1 Achtergrond.....	35
4.2 The Human Condition (1958)	35
4.2.1 Oudheid	37
4.2.2 Publieke domein	38
4.2.3 Private domein	40
4.2.4 Maatschappelijke domein.....	42
5 Conclusie: invloed automatisering en beleid op publieke en private domein c.q. openbare karakter en eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer	44
5.1 Automatisering en beleid	44

5.2	Publieke en private domein c.q. openbare karakter en eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.....	47
5.2.1	Publieke en private domein volgens Hannah Arendt	47
5.2.2	Openbare karakter en eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer volgens het Statuut voor de Openbare Bibliotheek	49
5.3	Invloed automatisering en beleid.....	51
5.3.1	Publieke domein c.q. openbare karakter.....	51
5.3.2	Private domein c.q. eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.....	53
5.3.3	Vervlochtenheid publieke en private domein.....	56
6	Literatuurlijst.....	59
	Bijlage 1: Schematische weergave scriptie.....	61
	Bijlage 2: Online enquête.....	62

Inleiding

Het is zaterdagmiddag en Vincent besluit om naar zijn plaatselijke openbare bibliotheek te gaan. Bij binnenkomst leest hij op een bordje dat er in het gebouw cameratoezicht is. Vervolgens levert hij zijn geleende boeken in, dat kan hij door de recent ingevoerde zelfbediening zelf doen. De boeken legt hij stuk voor stuk op de band en het bibliotheekstelsel registreert de inname. Vincent gaat vervolgens via een publiekscomputer op zoek naar boeken in de catalogus. Terwijl hij zoekt, vraagt een medewerker of hij het kan vinden en attendeert hem op de nieuwe mogelijkheden van de catalogus. Die kan hij zowel in de openbare bibliotheek als vanuit huis raadplegen. Naast het zoeken naar titels is het ook mogelijk om zijn gegevens te bekijken. Daar kan hij zien of hij nog materialen thuis heeft, materialen verlengen, reserveringen maken, zijn leenhistorie bekijken, favorieten aanmaken, openstaande posten bekijken en online betalen. Vincent gaat verder met zoeken in de catalogus en ontdekt nog iets nieuws, er staat bij de titelbeschrijving van 'De schaduw van de wind' van Carlos Ruiz Zafón 'leners van deze titel leenden ook ...'. Hier staat o.a. 'De overgave' van Arthur Japin vermeld, de catalogus geeft een leesadvies.

Met de uitgezochte materialen gaat Vincent naar de zelfbedieningsbalie. Hier kan hij zelf de materialen op zijn bibliotheekpas registreren. Hij wil 'De schaduw van de wind' lenen, maar ineens verschijnt er een signaal: 'dit boek heeft u al eens geleend, wilt u dit boek nog een keer lenen?'. Dat klopt, een paar maanden geleden had hij dit boek ook geleend maar nog niet helemaal uitgelezen. Hij negeert het signaal en leent het boek alsnog uit. Na de uitlening van het laatste materiaal kiest hij voor een bon waarop de zojuist geleende materialen met de inleverdatum staan vermeld. Bij het verlaten van de openbare bibliotheek wordt hij geregistreerd door een camera.

Dit is een situatie zoals men die nu kan tegenkomen bij een openbare bibliotheek. Voordat openbare bibliotheken van computers gebruik gingen maken, speelden kaartenbakken een centrale rol. De kaartenbakken werden gebruikt voor de catalogus en de klantenadministratie. Maar de automatisering heeft de functie van de kaartenbakken overgenomen. De openbare bibliotheek zonder automatisering is nu nog maar moeilijk voor te stellen.

In de periode van juni 2007 tot februari 2008 heb ik een onderzoeksstage verricht bij de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB) en FOBID¹ naar de anonimiteit van bibliotheekgebruikers in een tijd dat bibliotheken steeds verder worden geautomatiseerd. Dit onderzoek heeft geleid tot een presentatie op een internationaal congres (BOBCATSSS 2008) en verschillende publicaties (zie: Literatuurlijst).

Het idee voor deze onderzoeksstage is ontstaan door een discussie over het invoeren van de leenhistorie bij de openbare bibliotheek van Zoetermeer. Er werd regelmatig naar eerdere uitleningen gevraagd, vandaar dat een aantal collega's de leenhistorie vooral handig zouden vinden voor de bibliotheekgebruikers. Andere collega's maakten zich zorgen om de privacy van de bibliotheekgebruikers die door het bijhouden van de leenhistorie in geding zou komen.

In mijn scriptie staat de volgende vraagstelling centraal: wat is de invloed van de steeds verdergaande automatisering en het daarbij behorende huidige beleid van openbare bibliotheken op het publieke en private domein c.q. openbare karakter en eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer? Belangrijke onderdelen van de maatschappelijke functie van openbare bibliotheken zijn de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer en het openbare karakter van openbare bibliotheken. Deze onderdelen zijn o.a. terug te vinden in het Statuut voor de Openbare Bibliotheek uit 1990 waarin de grondslag van het handelen van openbare bibliotheken is vastgelegd. Door het openbare karakter zijn openbare bibliotheken onderdeel van het publieke domein. En door de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer zijn openbare bibliotheken tevens onderdeel van het private domein. Het publieke en private domein zal ik uitwerken aan de hand van 'The Human Condition' (1958) van Hannah Arendt. In het antwoord op de vraagstelling (paragraaf 5.3) zal ik aantonen dat het private domein c.q. eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer wordt aangetast door de steeds verdergaande automatisering en het daarbij behorende huidige beleid van openbare bibliotheken.

¹ FOBID, Netherlands Library Forum, vormt het nationale samenwerkingsverband van de landelijke bibliotheekorganisaties: VOB, NVB (Nederlandse Vereniging voor Beroepsbeoefenaren in de bibliotheek-, informatie- en kennissector), UKB (samenwerkingsverband van de dertien Nederlandse universiteitsbibliotheken) en Koninklijke Bibliotheek (nationale bibliotheek van Nederland)

De filosofische bijdrage van mijn scriptie is het stilstaan bij de praktijk van openbare bibliotheken en tegelijkertijd de maatschappelijke functie hierin meenemen. In de scriptie zal duidelijk worden dat men in de praktijk niet altijd de maatschappelijke functie aanhoudt. Ik wil verder opmerken dat het in mijn scriptie niet gaat om wat er wettelijk gezien wel/niet mag. Vanuit filosofisch oogpunt is het juist interessant dat wat wettelijke gezien wel/niet mag, niet gelijk hoeft te staan met wat moreel gezien het goede is.

De opbouw van mijn scriptie is als volgt. In het eerste hoofdstuk wordt een korte historie van Nederlandse openbare bibliotheken gegeven. Daarna volgt een hoofdstuk over de maatschappelijke functie van openbare bibliotheken. In het derde hoofdstuk zal ik de steeds verdergaande automatisering en het daarbij behorende huidige beleid van openbare bibliotheken uitwerken. Voor dit hoofdstuk zal ik gegevens uit de uitgevoerde online enquête van mijn onderzoeksstage gebruiken. Verder gaat het hierbij nadrukkelijk om automatisering die van invloed is op de persoonsgegevens van de bibliotheekgebruikers. In het vierde hoofdstuk wordt het onderscheid tussen het publieke en het private domein aan de hand van het boek 'The Human Condition' (1958) van Hannah Arendt behandeld. In het laatste hoofdstuk komen de drie voorgaande hoofdstukken bij elkaar om uiteindelijk een antwoord te formuleren op de eerdergenoemde vraagstelling. (zie: Bijlage 1 Schematische weergave scriptie)

1 Openbare bibliotheken in Nederland, een korte historie

Het openbare bibliotheekstelsel in Nederland heeft in de afgelopen eeuw veel ontwikkelingen doorgemaakt. Rond 1900 start de geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland, toen een voorhoede vooruitstrevende burgers in een aantal steden openbare leeszalen en bibliotheken oprichtten. Zonder onderscheid in stand, geloofsovertuiging of sekse was iedereen welkom en kon er lezen en lenen. Deze oprichting kwam niet spontaan en onverwacht, de lange draagtijd werd zichtbaar in de 2de helft van de 18de eeuw. In de Eeuw van Verlichting en Rede veroverde de burgerij het boek. Boeken werden gezien als middel om eigen kennis en inzicht te vergroten en persoonlijke smaak te ontwikkelen. ‘Geschikte lectuur’ werd gezien als hefboom om de lagere standen zedelijk op te voeden en te verheffen naar het niveau van volwaardig medeburger.² We zien in deze periode verschillende bibliotheektypen ontstaan.

1.1 Nutsbibliotheken

‘Sapere Aude!’ - ‘Mens, durf je eigen verstand te gebruiken!’ - Ontdoe je van de knellende dogmatische banden waarmee je jezelf hebt ingesnoerd. Dat was de kern in de oproep van de verlichte filosoof Kant. De maakbaarheid van de wereld en de opvoedbaarheid van de mens stonden centraal in de Verlichtingsfilosofie. Armen en onwetenden verheffen, hen opvoeden tot brave huisvaders en nuttige leden van de samenleving pasten daarin. Kerstening en evangelisatie kwamen in de schaduw te staan van verheffing. Een burgerlijk beschavingsoffensief vanuit een verdraagzaam doopsgezind gekleurd christelijk besef kwam op gang.³

Tegen deze achtergrond werd de Maatschappij tot Nut van ’t Algemeen in 1784 in Edam opgericht door verlichte burgers. Op eigen gezag, zonder band met of steun van kerk of overheid. Het Nut was onderdeel van een nieuw cultuur- en beschavingsideaal waarin deugd, goede zeden, kennis en ontwikkeling bij alle burgers noodzakelijk werden geacht ter wille van de publieke zaak.⁴

² Paul Schneiders, *Lezen voor iedereen : geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*, blz. 13

³ Paul Schneiders, *Nederlandse bibliotheekgeschiedenis : van librije tot virtuele bibliotheek*, blz. 115

⁴ Ibid., blz. 115 en 116

In 1794 werd de eerste Nutsbibliotheek (ook wel Volksbibliotheek genoemd) door het departement van Haarlem geopend. Na inschrijving kon men zonder onderscheid naar stand, geloof of sekse vrijwel gratis boeken lenen. Er ontstonden al snel meer Nutsbibliotheeken: 13 voor 1800, 203 in 1843, 276 in 1860 en 30 jaar later, op het hoogtepunt, telt men er 340. De middelen om boeken aan te schaffen liepen erg uiteen, omdat elk departement een grote mate van zelfstandigheid had. Men was vaak aangewezen op geschenken, vaak min of meer stukgelezen en verouderde boeken.⁵

Vaak was de Nutsbibliotheek een uur per week open, er was geen leeszaal. Doorgaans kon men niet zelf in de kast snuffelen, maar kreeg men een geschikt geacht boek. Het was van groot belang het juiste, goede boek aan te reiken. In de loop van de 19de eeuw raakte het verlichte ideaal steeds meer op de achtergrond. Naar ontspanningslectuur werd veel meer gevraagd dan de populair wetenschappelijke boeken. De mensen wilden spannende verhalen, historische romans, reisverslagen of liefdesromans.⁶

Het Nut had tot ongeveer 1840 een monopolie op het gebied van Volksbibliotheeken. De verzuiling die zich vanaf ongeveer 1850 in de Nederlandse samenleving begon af te tekenen, werd ook zichtbaar in de bibliotheken. Zo ontstonden er naast de Algemene Nutsbibliotheeken steeds meer Confessionele Volksbibliotheeken.⁷

De Nutsbibliotheeken hebben in een vroeg stadium het lezen onder brede lagen van de bevolking gestimuleerd en de geesten rijp gemaakt voor de niet standgebonden openbare bibliotheek.⁸

⁵ Paul Schneiders, *Lezen voor iedereen : geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*, blz. 28, 29 en 30

⁶ *Ibid.*, blz. 30

⁷ Paul Schneiders, *Nederlandse bibliotheekgeschiedenis : van librije tot virtuele bibliotheek*, blz. 154 en Paul Schneiders, *Lezen voor iedereen : geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*, blz. 40

⁸ Paul Schneiders, *Nederlandse bibliotheekgeschiedenis : van librije tot virtuele bibliotheek*, blz. 134

1.2 Leesgezelschappen

Omstreeks 1730 is het leesgezelschap nog een opmerkelijk verschijnsel, maar een halve eeuw later is het leesgezelschap overal te vinden. Net als bij de Nutsbibliotheek komt het initiatief bij de burgers zelf vandaan. Burgers verenigen zich om met elkaar te lezen en te discussiëren. Er was een sterke hang naar gezelligheid. Daarnaast waren de boeken toentertijd niet goedkoop, vandaar dat het slim was om samen lectuur te kopen. Gewoonlijk circuleerden de boeken tussen de leden en werden daarna in de bibliotheek geplaatst.

Het was absoluut geen losse informele vriendenkring, wetten regelden de gang van zaken van het leesgezelschap. Verder gaf het geen pas om zich buiten de eigen stand te begeven en bij bijna alle leesgezelschappen was er sprake van ballotage. De omvang van een leesgezelschap varieerde van een handjevol leden tot enkele tientallen en bij hoge uitzondering een paar 100, maar dit kwam niet ten goede aan de gewenste intimiteit. Vaak was het een algemeen gezelschap, maar er bestonden ook vakleesgezelschappen van bijvoorbeeld advocaten of notarissen.

Ook bij de leesgezelschappen zien we een verschuiving van ontwikkeling en verheffing in de richting van ontspanning. Anno 1790 is van de maatschappij vernieuwende gezindheid niets meer te bespeuren. Het waren instellingen geworden die fungeerden als herensociëteit annex bibliotheek en leeszaal.⁹

1.3 Winkelbibliotheken

De winkelbibliotheken ontstaan eveneens in de 2de helft van de 18de eeuw. Vaak verbonden aan een boekhandel, soms aan een uitgeverij, leenden deze commerciële leesinrichtingen tegen betaling uit. Het merendeel van de winkelbibliotheken bood een collectie van hoog niveau, maar er waren ook winkelbibliotheken met eenvoudige romanlectuur.¹⁰ Een abonnement was niet goedkoop, de klanten zullen daarom in de kringen der beter gesitueerden gezocht moeten worden. Het was ook

⁹ Paul Schneiders, *Lezen voor iedereen : geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*, blz. 30

¹⁰ *Ibid.*, blz. 27

mogelijk om per boek te betalen, bijvoorbeeld een stuiver per week, voor de minder bedeedden.¹¹

Er is vrijwel niets aan archiefmateriaal over winkelbibliotheken, maar men mag ervan uitgaan dat omstreeks 1830 minstens één winkelbibliotheek in elke stad en stadje was.¹²

1.4 Engeland

In 1850 werd door het Engelse Parlement de 'Public Libraries Act' aangenomen. Hierdoor werd het mogelijk voor gemeenten om een speciale belasting te heffen waaruit openbare bibliotheken bekostigd werden.¹³ In Nederland werden de ontwikkelingen in Engeland met belangstelling gevolgd. In 1851 werd in het Nederlandse parlement gepleit voor een soortgelijke wet, maar dat liep op niets uit. De toenmalige minister van Binnenlandse Zaken Thorbecke voelde er niets voor om gemeenten tot instelling van een openbare bibliotheek te verplichten. Hij gaf er de voorkeur aan dit niet van bovenaf op te leggen, maar het initiatief aan de burgers zelf over te laten.¹⁴ Het zou uiteindelijk tot 1975 duren voordat er in Nederland een Wet op het Openbare Bibliotheekwezen kwam.¹⁵

1.5 Openbare leeszaal en bibliotheken (tot 1960)

De overheidszorg voor de bevolking nam in de 2de helft van de 19de eeuw toe en langzaam werd subsidie voor openbare bibliotheken een bespreekbaar onderwerp.¹⁶ Het woord openbaar kreeg onder invloed van de toenemende overheidszorg een andere betekenis. Dit woord werd primair gebruikt in tegenstelling tot particulier en privé, nu werd het geassocieerd met: voor iedereen toegankelijk, grotendeels door de overheid bekostigd uit publieke middelen.¹⁷ Daarnaast eiste het moderne leven in de westerse wereld aan het einde van de 19de eeuw dat men kon lezen en schrijven, want dat waren voorwaarden om deel te nemen aan het maatschappelijk bestel.¹⁸

¹¹ Paul Schneiders, *Nederlandse bibliotheekgeschiedenis : van librije tot virtuele bibliotheek*, blz. 122

¹² Ibid., blz. 122

¹³ Paul Schneiders, *Lezen voor iedereen : geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*, blz. 32

¹⁴ Frank Huysmans en Carlien Hillebrink, *De openbare bibliotheek tien jaar van nu*, blz. 35

¹⁵ Paul Schneiders, *Lezen voor iedereen : geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*, blz. 33

¹⁶ Christine Kliphuis, *100 jaar openbare bibliotheek : De bibliotheek, 1892-1992*, blz. 3

¹⁷ Paul Schneiders, *Lezen voor iedereen : geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*, blz. 45

¹⁸ Ibid., blz. 43

Tegen deze achtergrond richtte rond 1900 een voorhoede vooruitstrevende burgers in een aantal steden openbare leeszaal en bibliotheken (OLB's) op, de leeszaalbeweging was geboren. De leeszaalbeweging pleitte voor een bescheiden hulp van de overheid om mensen gebruik te laten maken van hun recht zich te ontwikkelen en te informeren.¹⁹ Zonder onderscheid in stand, geloofsovertuiging of sekse was iedereen welkom in een OLB en kon er lezen en lenen.²⁰ Jarenlang waren de OLB's gering in aantal, door de subsidieregelingen typisch een stedelijk verschijnsel en vooral actief voor de intellectuele burgerij.²¹ Hieronder volgen een aantal belangrijke ontwikkelingen tot de jaren 60.

In 1908 besloten de eerste zes OLB's (Den Haag, Dordrecht, Groningen, Leeuwarden, Rotterdam en Utrecht) zich te verenigen in de Centrale Vereniging van Openbare Leeszaal en Bibliotheken (CVOLB, kortweg CV), voorloper van het Nederlands Bibliotheek en Lector Centrum (NBLC) en de later ontstane Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB). Belangrijkste doelstellingen van de CV waren het verkrijgen van rijkssubsidie en het maken van propaganda voor uitbreiding van het aantal openbare leeszaal en bibliotheken.²²

In het verzuilde Nederland viel het neutrale karakter van de OLB's niet in goede aarde bij confessionele organisaties. De boekenkeus mocht in hun ogen niet worden vrijgelaten aan de lezers. Uiteindelijk had de kerk de verantwoordelijkheid in het leiden en begeleiden van de gelovigen.²³ Zo ontstond er in Nederland een unieke situatie dat er vanaf 1910 drie typen OLB's bestonden, namelijk de algemene OLB, de Rooms-katholieke OLB en de Christelijke OLB. De verzuiling in het openbare bibliotheekwezen was een feit, alleen een algemene OLB was toentertijd niet haalbaar.²⁴

Na een aantal tijdelijke subsidieregelingen vanaf 1907 werd in 1921 de Rijkssubsidievoorwaarden (RSV) uitgevaardigd, deze is tot 1975 (Wet op het

¹⁹ Ibid., blz. 45

²⁰ Ibid., blz. 13

²¹ Ibid., blz. 11

²² Paul Schneiders, *Sterk in bibliotheekwerk : een eeuw openbare bibliotheekorganisatie, 1908-2008*, blz. 5 en Frank Huysmans en Carlien Hillebrink, *De openbare bibliotheek tien jaar van nu*, blz. 36

²³ Christine Kliphuis, *100 jaar openbare bibliotheek : De bibliotheek, 1892-1992*, blz. 9 en 10

²⁴ Paul Schneiders, *Sterk in bibliotheekwerk : een eeuw openbare bibliotheekorganisatie, 1908-2008*, blz. 15 en 16

Openbare Bibliotheekwerk) van kracht gebleven. Daarmee kwam een einde aan de situatie dat de OLB's in hoge mate afhankelijk waren van particulier initiatief en particuliere bijdragen. Het publieke belang van de OLB's werd eindelijk erkend. De OLB's hadden alleen recht op rijkssubsidie als de gemeente steun gaf, zonder gemeentelijke subsidie geen rijkssubsidie.²⁵ De rijkssubsidie gold zowel voor de algemene OLB's als de confessionele OLB's, de volksbibliotheken kregen nadrukkelijk geen subsidie.²⁶ De rijkssubsidie bleef tot de jaren 60 aan de magere kant en particuliere steun is daardoor lange tijd van groot belang geweest.²⁷

De Rijkssubsidievoorwaarden bepaalde o.a. dat de OLB's 'voor iedereen toegankelijk waren (het leeszaalgedeelte kosteloos), dat zij een algemeen onderrichtend karakter moesten dragen, publicaties van de verschillende politieke en geestelijke stromingen moesten hebben (gold niet voor de confessionele OLB's) en alle moreel-schadelijke propagandistische lectuur dienden te weren'.²⁸

Zo'n 17 jaar was er geen geld voor stichting van nieuwe bibliotheken. Tussen 1931 (toen waren er in 66 gemeenten OLB's) en 1948 kwamen alleen bestaande OLB's in aanmerking voor een steeds dalende subsidie. Gevolg was dat de volksbibliotheken en winkelbibliotheken tot in de jaren 60 een belangrijk aandeel hadden in de leescultuur.²⁹ Eind jaren 50 ging de subsidiekraan steeds wijder open.³⁰ Tussen 1950 en 1960 zien we het aantal vestigingen van OLB's flink toenemen, namelijk van 153 naar 423 vestigingen.³¹

Tot ver na de 2de wereldoorlog was slechts 5% van de Nederlandse bevolking lid van een OLB, met name de intellectuele burgerij. Hiervoor zijn verschillende oorzaken te geven. De OLB was een stedelijk fenomeen en het overgrote deel van de bevolking had daarom niet de beschikking over deze voorziening. In kleinere gemeenten en het platteland was men daarom aangewezen op volksbibliotheken en

²⁵ Paul Schneiders, *Lezen voor iedereen : geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*, blz. 116

²⁶ Paul Schneiders, *Sterk in bibliotheekwerk : een eeuw openbare bibliotheekorganisatie, 1908-2008*, blz. 15 en 16

²⁷ Paul Schneiders, *Nederlandse bibliotheekgeschiedenis : van librije tot virtuele bibliotheek*, blz. 198

²⁸ Paul Schneiders, *Lezen voor iedereen : geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*, blz. 92

²⁹ Paul Schneiders, *Nederlandse bibliotheekgeschiedenis : van librije tot virtuele bibliotheek*, blz. 248 en Paul Schneiders, *Sterk in bibliotheekwerk : een eeuw openbare bibliotheekorganisatie, 1908-2008*, blz. 10

³⁰ Paul Schneiders, *Lezen voor iedereen : geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*, blz. 198

³¹ Paul Schneiders, *Sterk in bibliotheekwerk : een eeuw openbare bibliotheekorganisatie, 1908-2008*, blz. 24

winkelbibliotheken.³² Verder was er concurrentie van de volks- en winkelbibliotheken die mensen bij de OLB weghielden. Bij deze bibliotheken hing nergens een bordje STILTE!, maar er was een soort informele gezelligheid, de mogelijkheid tot een praatje, geen bevoogding en lichtere lectuur. De winkelbibliotheek was vaak dichtbij en er was geen sprake van gesloten uitleen, men kon zelf tussen de boeken snuffelen.³³

Bij de OLB's bestond er tot aan de jaren 60 een spanning tussen de doelstelling van verheffing en geestelijk rijker maken en ontspanning via o.a. streek-, liefdes-, dokters- of speurdersromans. In de praktijk, de een meer dan de ander, nam men in de collectie de streekroman en ander gemakkelijk aansprekend werk op. Want men kon de mensen via de romanlectuur naar de 'echte' literatuur en populair wetenschappelijke genre leiden.³⁴ Lezersbegeleiding was van groot belang voor de leeszaalbeweging. Men werd geacht de gebruikers in zijn leesgedrag te adviseren en naar het 'betere boek' op te sturen. Begeleiding was toentertijd heel normaal, zowel in de algemene OLB's als in de confessionele.³⁵

1.6 Openbare bibliotheken (vanaf de jaren 60)

Deze paragraaf heeft als titel openbare bibliotheek, omdat men pas in de jaren 60 is gaan spreken van een openbare bibliotheek. Daarvoor had men het over de leeszaal. De openbare bibliotheek was toen ook vooral een leeszaal, maar vanaf de jaren 60 kwam steeds meer de nadruk te liggen op het uitleen.³⁶

In de vorige paragraaf staat dat tot ver na de 2de Wereldoorlog slechts 5% van de Nederlandse bevolking van een OLB lid was, dat cijfer ging in de jaren 70 rond de 25% liggen. Ook het aantal vestigingen van openbare bibliotheken steeg, zo waren er in 1960 423 vestigingen en dit aantal verdubbelde in 1975 tot 860. Dit kwam zowel door een organisatorische als een inhoudelijke metamorfose.³⁷

³² Paul Schneiders, *Lezen voor iedereen : geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*, blz. 108

³³ Ibid., blz. 111 en 112

³⁴ Ibid., blz. 86

³⁵ Ibid., blz. 87

³⁶ Ibid., blz. 100 en Christine Kliphuis, *100 jaar openbare bibliotheek : De bibliotheek, 1892-1992*, blz. 11

³⁷ Paul Schneiders, *Nederlandse bibliotheekgeschiedenis : van librije tot virtuele bibliotheek*, blz. 336 en 341 en Paul Schneiders, *Sterk in bibliotheekwerk : een eeuw openbare bibliotheekorganisatie, 1908-2008*, blz. 31

De ontzuiling die vanaf de jaren 60 in Nederland ontstond, zorgde voor een radicale verandering in de organisatorische structuur van bibliotheken. Er kwamen samenwerkingsovereenkomsten en fusies tussen algemene, katholieke en christelijke bibliotheken tot algemene bibliotheken. Een mijlpaal was de oprichting van het NBLC in 1972, bestaande uit de Centrale Vereeniging, het Katholiek Lektuurcentrum, het Christelijk Lektuurcentrum en het Volksbibliotheekwezen.

Eind jaren 60 kreeg de openbare bibliotheek haar monopoliepositie als bibliotheek voor de gehele bevolking. De volksbibliotheken en winkelbibliotheken waren verdwenen. Door verschillende redenen waren zij niet langer levensvatbaar, o.a. het dalende animo voor vrijwilligerswerk (altijd van groot belang voor de volksbibliotheken geweest), het goedkope boek, de expansie van de openbare bibliotheken en de andere opvattingen over de ondergrens van de collectie van openbare bibliotheken.³⁸

De inhoudelijke metamorfose kwam doordat openbare bibliotheken in de jaren 60 de nadruk gingen leggen op de recreatieve functie. Romans die vroeger beneden het aanschafniveau lagen, werden nu opgenomen in de collectie voor lezers die niet meer bij volks- of winkelbibliotheken terecht konden. In de bibliotheek was een ruim literatuuraanbod voorhanden.³⁹ Er kwam een open uitleen, mensen konden zelf tussen de kasten snuffelen en het bordje STILTE! verdween.⁴⁰ Verder liep de lezersbegeleiding die voorheen zo belangrijk werd gevonden sterk terug. Er kwamen nieuwe doelgroepen in beeld, zoals scholieren, bejaarden, gehandicapten en achterstandsgroepen.⁴¹

Niet langer waren de openbare bibliotheken een typisch stedelijk fenomeen. Eind jaren 50 ontstonden Provinciale Bibliotheekcentrales (PBC's). Door een herziening van de Rijkssubsidievoorwaarden in 1961 kregen de PBC's erkenning. Dit betekende goeddeels de slechting van de kloof tussen de stad en het platteland.⁴²

³⁸ Paul Schneiders, *Nederlandse bibliotheekgeschiedenis : van librije tot virtuele bibliotheek*, blz. 336 en 341 en Paul Schneiders, *Lezen voor iedereen : geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*, blz. 215

³⁹ Paul Schneiders, *Nederlandse bibliotheekgeschiedenis : van librije tot virtuele bibliotheek*, blz. 336 en 341

⁴⁰ Paul Schneiders, *Lezen voor iedereen : geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*, blz. 196

⁴¹ Paul Schneiders, *Nederlandse bibliotheekgeschiedenis : van librije tot virtuele bibliotheek*, blz. 336 en 341

⁴² Paul Schneiders, *Lezen voor iedereen : geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*, blz. 199

In 1975 werd de Rijkssubsidievoorwaarden uit 1921 vervangen door de Wet op het Openbare Bibliotheekwerk. Voor het eerst kwam er een officiële beschrijving wat een openbare bibliotheek diende te zijn: 'Een voor ieder bestemde en toegankelijke bibliotheek waar collecties van boeken, dagbladen, periodieken en audiovisuele materialen, welke actueel zijn en representatief voor het culturele veld, beschikbaar worden gesteld, en die voldoet aan de bij of krachtens deze wet gestelde eisen teneinde voor vergoeding van kosten in aanmerking te komen.'⁴³ Eindelijk kreeg de openbare bibliotheek haar wettelijk kader. Een belangrijke vastlegging in deze Wet was de contributievrijdom van jongeren onder de 18 jaar. De openbare bibliotheek werd helaas niet als basisvoorziening erkend, dat betekent dat een openbare bibliotheek niet noodzakelijkerwijs door een gemeente in stand moest worden gehouden.⁴⁴

In de jaren 60 en 70 wierp de openbare bibliotheek zich nadrukkelijk op als instelling ter bevordering van het democratiseringsproces.⁴⁵ In de Memorie van Antwoord bij de Wet op het Openbare Bibliotheekwerk (1975) staat over de openbare bibliotheek: 'Een elementaire voorziening in een democratische en zich democratiserende samenleving die aan ieder het recht toekent zich bewust en in vrijheid te ontwikkelen, een mening te vormen'.⁴⁶

De Wet op het openbare bibliotheekwerk is 12 jaar van kracht gebleven. In het kader van decentralisatie van overheidsbeleid vielen de openbare bibliotheken vanaf 1987 onder de Welzijnswet en sinds 1994 onder de Wet op het Specifieke Cultuurbeleid.⁴⁷ In de Wet op het Specifieke Cultuurbeleid zijn 2 artikelen (artikel 11a en 11b) gewijd aan het bibliotheekwerk, hierin komen jeugdcontributie, netwerkvorming en bestuurlijke verantwoordelijkheden aan de orde.⁴⁸ Door de veranderingen in wetgeving verdween de hoop dat de overheid de openbare bibliotheek als basisvoorziening ging erkennen. De verantwoordelijkheid werd bij de lagere overheden (provincies en gemeenten) gelegd. Binnen een gemeente is de openbare bibliotheek afhankelijk geworden van de gemeenteraden. Ook verdween de

⁴³ Ibid., blz. 200

⁴⁴ Ibid., blz. 199 en 200

⁴⁵ Ibid., blz. 216

⁴⁶ Paul Schneiders, *Nederlandse bibliotheekgeschiedenis : van librije tot virtuele bibliotheek*, blz. 336 en 341

⁴⁷ Paul Schneiders, *Sterk in bibliotheekwerk : een eeuw openbare bibliotheekorganisatie, 1908-2008*, blz. 25

⁴⁸ Evert Slot en Marian Koren, *Naar een nieuwe bibliotheekwet : proeve van een wettelijke regeling voor het openbare bibliotheekwerk*

contributievrijdom voor jongeren onder de 18 jaar, de gemeente heeft wel de vrijheid dit alsnog te hanteren.⁴⁹

Tegen de achtergrond van de verdwijning van wetgeving op het gebied van het openbare bibliotheekwerk, heeft men gedaan aan zelfregulering (Statuut voor de Openbare Bibliotheek, 1990) en convenants afspraken met vertegenwoordigers van provincie en gemeente (Koepelconvenant, 2001). Maar dit blijkt onvoldoende. De Werkgroep Bibliotheekwetgeving van de VOB heeft daarom in augustus 2008 het document 'Naar een nieuwe bibliotheekwet : proeve van een wettelijke regeling voor het openbare bibliotheekwerk' opgesteld. Met als uitgangspunt een verdergaande verankering van de zorgplicht van de overheid met betrekking tot de openbare bibliotheken.⁵⁰

Op basis van adviezen van de Raad voor Cultuur en de Stuurgroep Meijer is er in 2001 een meerjarig proces van bibliotheekvernieuwing in gang gezet.⁵¹ Momenteel staat de Agenda voor de Toekomst (2009 t/m 2012) op het programma. Onderdeel van deze Agenda is dat de VOB per 1 januari 2010 is opgesplitst in een branchevereniging (de nieuwe VOB), een sectorinstituut (SIOB) en Stichting Bibliotheek.nl. De branchevereniging zal staan voor de belangenbehartiging van haar leden en het functioneren als werkgeversorganisatie, het sectorinstituut voor het aanjagen van de innovatie in de bibliotheeksector en Stichting Bibliotheek.nl draagt bij aan de uitbreiding en het beheer van de landelijke digitale bibliotheek.⁵²

Het stelsel van openbare bibliotheken in Nederland bestaat uit zo'n 160 basisbibliotheken die samen ongeveer 1100 vestigingen en een aantal bibliobussen verzorgen. Er zijn ruim 2 miljoen jeugdleden tot 18 jaar (deelnemerspercentage van 56%) en 2,11 miljoen volwassen leden (deelnemerspercentage van 17%). In Nederland is 26% van de gehele bevolking lid van een openbare bibliotheek. Aan de jeugd worden zo'n 9,2 miljoen materialen uitgeleend, aan volwassenen is dit aantal 18,4 miljoen. Verder zijn er 11 provinciale serviceorganisaties (voorheen de PBC's), zij verzorgen de ondersteuning van de bibliotheken met infrastructuur, producten en

⁴⁹ Paul Schneiders, *Lezen voor iedereen : geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*, blz. 227

⁵⁰ Evert Slot en Marian Koren, *Naar een nieuwe bibliotheekwet : proeve van een wettelijke regeling voor het openbare bibliotheekwerk*

⁵¹ Ibid.

⁵² Vereniging van Openbare Bibliotheken (oude website van de VOB)

diensten, transport en logistiek en innovatie. En hebben 13 grote openbare bibliotheken een Wetenschappelijke Steunfunctie (WSF), zij verzorgen een voorziening op hbo/wetenschappelijk niveau.⁵³

⁵³ Vereniging van Openbare Bibliotheken, *Stelsel* en Paul Schneiders, *Sterk in bibliotheekwerk : een eeuw openbare bibliotheekorganisatie, 1908-2008*, blz. 44 en Samenwerkende WSF bibliotheken

2 Maatschappelijke functie

De aanwezigheid van de openbare bibliotheek in de samenleving ontleent zij aan haar ideële doelstelling die maatschappelijk gelegitimeerd is. In een aantal basisdocumenten is het concept van de openbare bibliotheek vastgelegd.⁵⁴ De belangrijkste zijn het internationale IFLA⁵⁵/UNESCO Manifest over de Openbare Bibliotheek en het Nederlandse Statuut voor de Openbare Bibliotheek. Beide basisdocumenten zal ik in dit hoofdstuk introduceren en vervolgens hieruit citeren. Deze citaten zijn gekozen omdat ze de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer en/of het openbare karakter van openbare bibliotheken raken en daarom voor de beantwoording van de vraagstelling van mijn scriptie van belang zijn.

2.1 IFLA/UNESCO Manifest over de Openbare Bibliotheek⁵⁶

De internationale standaard voor openbare bibliotheken is vastgelegd in het IFLA/UNESCO Manifest over de Openbare Bibliotheek (1949), voor het laatst herzien in 1994.⁵⁷ In dit manifest worden ‘beleidsmakers op landelijk en plaatselijk niveau alsmede de bibliotheekgemeenschap in brede zin, waar ook ter wereld, dringend verzocht om de uitgangspunten die in dit manifest zijn verwoord ten uitvoer te brengen’.

De kern van dit Manifest is:

Vrijheid, welvaart en de ontplooiing van samenleving en individu zijn fundamentele menselijke waarden. Deze kunnen alleen worden gerealiseerd door goed geïnformeerde burgers, die in staat zijn hun democratische rechten uit te oefenen en een actieve rol te spelen in de samenleving. Constructief deelnemen aan het maatschappelijk leven en meewerken aan het vormgeven van de democratie zijn afhankelijk van voldoende opleiding en van vrije en onbeperkte toegang tot kennis, wetenschap, cultuur en informatie.

⁵⁴ Marian Koren (red.), *Handleiding publieksinformatie in openbare bibliotheken*, blz. 2

⁵⁵ The International Federation of Library Associations and Institutions

⁵⁶ IFLA, *IFLA/UNESCO Manifest over de openbare bibliotheek*

⁵⁷ Marian Koren (red.), *Handleiding publieksinformatie in openbare bibliotheken*, blz. 2

De openbare bibliotheek, de plaatselijke toegangspoort tot kennis, schept een essentiële voorwaarde voor levenslang leren, onafhankelijke besluitvorming en de culturele ontwikkeling van individuen en maatschappelijke groeperingen.

Met dit manifest verklaart de Unesco, dat zij de openbare bibliotheek beschouwt als een stuwende kracht op de weg naar educatie, cultuur en informatie en als een essentiële factor bij de bevordering van vrede en welbevinden in de gedachten van mannen en vrouwen. De Unesco beveelt daarom nationale en lokale overheden met klem aan, de uitbouw van het openbare bibliotheekwerk te ondersteunen en er zich actief voor in te zetten.

In het bovenstaande zien we zowel de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer als het openbare karakter van openbare bibliotheken terugkomen, namelijk in de vrije en onbeperkte toegang tot kennis, wetenschap, cultuur en informatie.

In het vervolg van dit Manifest komen nog de volgende citaten voor die betrekking hebben op het openbare karakter van openbare bibliotheken:

- *De openbare bibliotheek is het lokale centrum voor informatie, dat ervoor zorgt dat allerlei vormen van kennis en informatie direct beschikbaar zijn voor de gebruikers.*
- *De diensten die de openbare bibliotheek aanbiedt, zijn voor iedereen in gelijke mate toegankelijk, ongeacht leeftijd, ras, geslacht, godsdienst, nationaliteit, taal of sociale status.*
- *Collecties en diensten mogen niet onderworpen zijn aan enige vorm van ideologische, politieke of godsdienstige censuur of onder druk staan van commerciële belangen.*
- *De diensten van de openbare bibliotheek moeten fysiek toegankelijk zijn voor alle leden van de plaatselijke gemeenschap.*

2.2 Statuut voor de Openbare Bibliotheek⁵⁸

Zoals in het vorige hoofdstuk staat beschreven, werd in 1987 de wetgeving van het openbare bibliotheekwerk opgenomen in de Welzijnswet. Tegen de achtergrond van de verdwijning van wetgeving en centrale regelgeving op het gebied van het openbare bibliotheekwerk, is in de ledenvergadering van het Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum⁵⁹, waarin openbare bibliotheken landelijk verenigd zijn, op 13 december 1990 unaniem besloten het Statuut voor de Openbare Bibliotheek als grondslag voor hun handelen te kiezen en in de maatschappij uit te dragen.

Het Statuut sluit aan bij de geformuleerde internationale principes van het openbare bibliotheekwerk, zoals het IFLA/UNESCO Manifest over de Openbare Bibliotheek. In het Statuut wil men duidelijk maken wat openbare bibliotheken als maatschappelijke voorziening aan de samenleving kunnen en moeten bieden. En welke essentiële bestaansvoorwaarden daarbij vervuld dienen te zijn, willen zij hun taken waar kunnen maken.

Het Statuut bestaat uit 15 artikelen, inclusief een uitgebreide toelichting op de artikelen. In de onderstaande subparagrafen wordt ingegaan op een aantal artikelen uit dit Statuut, namelijk artikelen die de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer en/of het openbare karakter van openbare bibliotheken raken. Zoals eerder genoemd zijn deze voor de beantwoording van de vraagstelling van mijn scriptie van belang.

2.2.1 Artikel 1 (raakt het openbare karakter)

De openbare bibliotheek houdt in essentie het volgende in: onderling samenhangende activiteiten, gericht op het vrij toegankelijk maken van informatie.

Met het oog hierop omvat de openbare bibliotheek een aantal kernfuncties [...]

Kernfuncties zijn:

- 1. Het opbouwen en ontsluiten van voor ieder bestemde collecties geschriften, audiovisuele materialen en digitale informatiebestanden die actueel, pluriform en representatief voor het veld van kennis en cultuur zijn.*

⁵⁸ Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum (NBLC), *Statuut voor de openbare bibliotheek*

⁵⁹ In 2003 is de naam gewijzigd in Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB)

2. *Het aan ieder bieden van inlichtingen over deze collecties en het ter raadpleging voor ieder beschikbaar houden van deze collecties.*
3. *Het ter lening aan ieder aanbieden van materialen uit deze collecties.*
4. *[...]*
5. *Het verschaffen van inlichtingen aan ieder op breder gebied dan de collectie.*
6. *Het aan ieder toegang bieden tot openbare gegevensbestanden.*

Toelichting uit het Statuut:

De openbare bibliotheken hebben een geheel eigen positie door hun aanbod, ontsluiting en werkwijze ten aanzien van informatie, ontsluiting en deskundige begeleiding, hun spreiding en onderlinge samenhang en algemene toegankelijkheid. Dit laatste wijst op de vrije toegang tot de bibliotheek en op het openbare (publieke) karakter van de collectie van de bibliotheken.

De collecties moeten bestemd zijn voor een ieder. Dat wijst op het algemene karakter van de openbare bibliotheek als voorziening van de gehele bevolking van het werkgebied, hetgeen moet zijn weerspiegeld in de collecties.

Door de vrije toegankelijkheid kan ieder de bibliotheekinstelling binnenwandelen en de daar opgestelde materialen bekijken, doorbladeren, lezen, kortom raadplegen. De raadpleegfunctie is van belang om bijvoorbeeld officiële stukken, die ter inzage zijn gelegd, te raadplegen en om oud of historisch materiaal te bekijken, om naslagwerken en documentatie te benutten, maar ook om een veelheid aan kranten en tijdschriften te lezen.

Het belang [van uitlenen] is dat gebruikers in hun eigen tijd en omgeving informatie tot zich kunnen nemen op de wijze zoals zij dit wensen. (raakt de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer)

2.2.2 Artikel 2 (raakt de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer)

De openbare bibliotheek vervult een belangrijke rol en draagt een grote professionele verantwoordelijkheid ten aanzien van de verwerkelijking van de in het internationale

recht en de Nederlandse Grondwet erkende rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, waaronder de vrijheid van meningsuiting, het recht op deelneming aan het culturele leven, de vrijheid inlichtingen en denkbeelden te vergaren, te ontvangen en door te geven, de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, en het recht op eerbiediging van de privacy van de burger. Dit houdt in, dat de openbare bibliotheek alle voortbrengselen van kennis en cultuur zonder uitzondering ter beschikking stelt en op een zodanige wijze, dat daarbij privacy van de gebruiker van de openbare bibliotheek wordt geëerbiedigd. Ten aanzien van deze privacybescherming zal de openbare bibliotheek in haar rol van registreerder van persoonlijke (uitleen)gegevens aan de gebruiker van de bibliotheek de maximale bescherming bieden, die binnen de grenzen van het recht mogelijk is.

Toelichting uit het Statuut:

Het is belangrijk vast te leggen dat de ideële grondslagen waarop de huidige openbare bibliotheek is gebaseerd al een lange geschiedenis kennen en ook internationaal als universele beginselen worden erkend. De ideeën van de Verlichting van gelijkheid, vrijheid, de betekenis van kennis en cultuur voor allen hebben hun neerslag gevonden in het internationale recht en de grondwet. Het gaat hierbij om onder andere:

- *de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging (artikel 18, Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, artikel 9, De Europese Conventie ter bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden, artikel 6, Grondwet);*
- *de vrijheid van informatie en expressie (artikel 19, Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, artikel 10, De Europese Conventie ter bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden, artikel 7, Grondwet);*
- *[...]*
- *het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer (artikel 17, Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten, artikel 8, De Europese Conventie ter bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden, artikel 10, Grondwet).*

Het recht op eerbiediging van de privacy hangt nauw samen met het recht op het vrij ontvangen van denkbepelden, meningen enzovoorts. Het betekent dat iemand er niet op mag worden aangesproken dat hij bepaalde informatie raadpleegt, bepaalde boeken leest en dergelijke. Het bibliotheekpersoneel heeft hierover een zwijgplicht. Dat is ook van groot belang bij het vragen naar gevoelige informatie over bijvoorbeeld echtscheiding, ernstige ziekten.

Door registratie van gebruikers en leenhandelingen, beschikt de bibliotheek over privacygevoelige gegevens. De gegevens worden slechts voor de duur van het uitlenen gekoppeld. Inherent aan de openbare bibliotheekfunctie is ook dat dergelijke gegevens maximaal worden beschermd, dus nimmer ter beschikking worden gesteld. Ook niet ten behoeve van politie en derden behalve als dat wettelijk verplicht is.

2.2.3 Artikel 5 (raakt het openbare karakter)

[...] De opdracht van de openbare bibliotheek verdraagt zich niet met enige inmenging daarin van buitenaf door overheid, bedrijfsleven of (groepen) burgers.

Toelichting uit het Statuut:

De openbare bibliotheek heeft een bijzondere relatie met haar financiers, met name de overheid. Zij is namelijk grotendeels van overheidsfinanciering afhankelijk, doch haar maatschappelijke opdracht is, mensen in alle vrijheid toegang te bieden tot informatie, teneinde mogelijk te maken dat zij zich een mening vormen en als onafhankelijke burgers deel nemen aan het democratisch proces.

Tot het wezen van het werk behoren en buiten de invloedssfeer van de overheid dienen te blijven:

- *[...]*
- *Privacy van de gebruiker. De overheid mag het vrijplaatskarakter van de bibliotheek niet aantasten door overheidsaanspraken met betrekking tot aan de privacy rakende gegevens omtrent bibliotheekgebruikers. (raakt de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer]*

2.2.4 Artikel 6 (raakt de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer)

De opdracht van de openbare bibliotheek met betrekking tot verspreiding van kennis en cultuur betekent, dat mensen zelf bepalen voor welk(e) doel(einden), bijvoorbeeld informatie, educatie, cultuur, recreatie, zij van de dienstverlening van de openbare bibliotheek gebruik wensen te maken.

Toelichting uit het Statuut:

De openbare bibliotheek biedt gelijke toegang aan iedereen, die om welke reden dan ook beroep doet op haar dienstverlening. Het karakter van de bibliotheek als vrijplaats wordt nog eens onderstreept doordat openbare bibliotheken verklaren niet te kunnen en willen bepalen (en waarderen) wat het gebruik van de bibliotheek, de collecties en dienstverlening voor mensen betekenen. Het is duidelijk dat zij tegemoet komen aan hun behoeften aan bijvoorbeeld informatie, educatie, culturele ontwikkeling, onderzoek, recreatie. Doch welke rol de materialen precies daarin spelen is afhankelijk van de individuele gebruiker.

3 Automatisering en beleid

In dit hoofdstuk zal ik de steeds verdergaande automatisering en het daarbij behorende huidige beleid van openbare bibliotheken uitwerken. Het gaat hierbij nadrukkelijk om automatisering die van invloed is op de persoonsgegevens van de bibliotheekgebruikers. Voor dit hoofdstuk zal ik gegevens uit de uitgevoerde enquête van mijn onderzoeksstage gebruiken.

3.1 Persoonsgegevens

Bibliotheken verwerken in vertrouwen persoonsgegevens van hun bibliotheekgebruikers. Persoonsgegevens zijn gegevens waarmee de identiteit van een persoon redelijkerwijs, zonder al te veel kosten en moeite, kan worden vastgesteld. Het kan hierbij gaan om direct identificerende gegevens (de combinatie naam, adres, woonplaats en geboortedatum) of indirect identificerende gegevens (bv: aan de hand van het lenernummer kan men een bibliotheeklid in het bibliotheekstelsel identificeren).⁶⁰

Met geavanceerde systemen en technieken verzamelen en gebruiken bibliotheken de persoonsgegevens van hun bibliotheekgebruikers op bijvoorbeeld de volgende manieren. Ten eerste, bibliotheken verzamelen in het bibliotheekstelsel verschillende persoonsgegevens van bibliotheekleden die nodig zijn voor de inschrijving en voor toekomstige administratie: naam, adres, geboortedatum, telefoonnummer, e-mailadres, huidige leningen etc. Ten tweede, door huidige geavanceerde mogelijkheden binnen het bibliotheekstelsel kunnen bibliotheken de verzamelde persoonsgegevens gebruiken voor nieuwe diensten, bijvoorbeeld: bibliotheekleden kunnen hun leenhistorie bekijken, hun materialen verlengen, hun openstaande financiële posten bekijken en online betalen en krijgen leesadvies in de catalogus (leners van deze titel leenden ook...). Tot slot, bibliotheken kunnen persoonsgegevens van hun bibliotheekgebruikers verzamelen door middel van cameratoezicht.

⁶⁰ Evert Slot, *Bibliotheek en privacy : Handreiking voor het omgaan met persoonsgegevens van gebruikers*

3.2 Online enquête

In de periode juni 2007 tot februari 2008 heb ik een onderzoeksstage verricht bij de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB) en FOBID naar de anonimiteit van bibliotheekgebruikers in een tijd dat bibliotheken steeds verder worden geautomatiseerd. Om inzicht te krijgen in de steeds verdergaande automatisering en het daarbij behorende huidige beleid van bibliotheken, heb ik in 2007 bij 6 openbare bibliotheken en bij de Koninklijke Bibliotheek interviews afgenomen. Op basis van de gestelde vragen en de verkregen antwoorden, heb ik vervolgens een enquête opgesteld (zie: Bijlage 2 Online enquête). Verschillende onderwerpen kwamen in deze enquête aan bod, waaronder: privacybeleid, leenhistorie, lees- en/of luisteradvies in de catalogus en cameratoezicht.

De enquête was opgesteld met een online softwareprogramma. Via een speciale link hadden de respondenten toegang tot de online enquête. Aan de directies van alle Nederlandse openbare bibliotheken (ongeveer 200), de leden van de FOBID Juridische Commissie en de leden van de UKB⁶¹ is een e-mail verstuurd met het verzoek om mee te werken aan de online enquête. Ook is er via de website van de VOB, FOBID, bibliotheekonderzoek.nl, InformatieProfessional en de discussielijst NEDBIB-L een oproep geplaatst om mee te werken. Later is er nog een banner geplaatst op de homepage van de VOB.

Na 49 dagen (eind oktober tot half december 2007) hadden 65 respondenten afkomstig uit verschillende soorten bibliotheken de online enquête volledig ingevuld. Uiteindelijk waren van de 65 respondenten, 43 respondenten (66%) afkomstig uit de openbare bibliotheek. De resultaten die in dit hoofdstuk genoemd worden, hebben betrekking op deze 43 respondenten. De meeste van deze respondenten waren directeur (40%), verder manager of afdelingshoofd (19%) of beleidsmedewerker (19%). Zoals eerder genoemd hebben de directies van alle Nederlandse openbare bibliotheken (ongeveer 200) een e-mail ontvangen met het verzoek om mee te werken aan de online enquête. Uiteindelijk waren 43 respondenten afkomstig uit de openbare bibliotheek, een respons van 21,5%. Gelet op deze beperkte groep, vrijwillige, respondenten kunnen we indicatieve conclusies trekken.

⁶¹ Samenwerkingsverband van de dertien Nederlandse universiteitsbibliotheken en de Koninklijke Bibliotheek.

Tot slot, speciaal aan deze uitgevoerde enquête was de samenwerking met de Universiteit van Zagreb. Zij hebben dezelfde enquête bij verschillende bibliotheken in Kroatië afgenomen. De resultaten zijn gezamenlijk gepresenteerd gedurende BOBCATSSS 2008 in Zadar (Kroatië), 28-30 januari 2008.

3.3 Resultaten online enquête (automatisering)

De steeds verdergaande automatisering binnen openbare bibliotheken die van invloed is op de persoonsgegevens van de bibliotheekgebruikers zijn in de online enquête ruimschoots aan bod gekomen.

Door openbare bibliotheken worden verschillende bibliotheeksystemen gebruikt, bijvoorbeeld Bicat (51%), Concerto (19%) en Biblio-byte (16%). Om tot standaardisatie te komen, kent de VOB sinds maart 2003 een Keurmerk Bibliotheekautomatisering toe aan automatiseringspakketten die aan bepaalde criteria voldoen.

Door geavanceerde mogelijkheden binnen het bibliotheekstelsel verzamelen en gebruiken bibliotheken steeds meer persoonsgegevens van hun bibliotheekgebruikers. Hieronder volgen een aantal van deze mogelijkheden.

Ten eerste de catalogus, hierbij gaat het zowel om de publiekscatalogus die bibliotheekgebruikers in de bibliotheek kunnen raadplegen als de webcatalogus die bibliotheekgebruikers thuis via het internet kunnen raadplegen. Worden bijvoorbeeld de zoektermen geregistreerd als iemand in de bibliotheek de catalogus raadpleegt? 56% van respondenten antwoordde hierbij nee en maar liefst 33% wist dit niet. En als iemand thuis via het internet de catalogus raadpleegt, worden dan de zoektermen en/of IP-adres geregistreerd? 37% van de respondenten antwoordde dat zowel het IP-adres als de zoektermen niet worden geregistreerd en maar liefst 40% wist dit niet.

Ten tweede de mogelijkheid om in te loggen, bijvoorbeeld via 'uw gegevens' of 'mijn bibliotheek'. Dit bleek bij alle openbare bibliotheken mogelijk te zijn. Wat is er dan zoal mogelijk? Details van openstaande financiële posten bekijken (72%), naam

en/of adresgegevens bekijken (77%), status van een reservering bekijken (77%), postcode wijzigen (77%), materialen reserveren (95%), materialen verlengen (98%) en geleende materialen bekijken (100%).

Ten derde de leenhistorie, dit is een overzicht per bibliotheeklid van zijn/haar eerder geleende materialen. In het Statuut voor de Openbare Bibliotheek (1990) staat: 'Door registratie van gebruikers en leenhandelingen, beschikt de bibliotheek over privacygevoelige gegevens. De gegevens worden slechts voor de duur van het uitlenen gekoppeld.' Door huidige geavanceerde mogelijkheden binnen het bibliotheekstelsel is het voor bibliotheken mogelijk om een leenhistorie van bibliotheekleden bij te houden. Anders gezegd: de uitleengegegevens worden niet meer gekoppeld voor de duur van het uitlenen, maar deze koppeling blijft bestaan.

Maar liefst 93% antwoordde dat het technisch gezien binnen het bibliotheekstelsel mogelijk is om de leenhistorie van bibliotheekleden bij te houden. Maar maakt de openbare bibliotheek er dan ook gebruik van? Hiervan antwoordde 85% dat zij deze functie ook daadwerkelijk gebruiken. De belangrijkste redenen om de leenhistorie te gebruiken is dat deze functie de service aan de bibliotheekleden verhoogt (62%) en dat de leenhistorie er enkel voor de bibliotheekleden is en dat ze verder niets met deze gegevens doen (62%). Opvallend was dat 38% aangaf dat ze dit gebruiken omdat de techniek de leenhistorie toestaat. Niet zo'n sterk argument. Het nut van de leenhistorie voor de bibliotheekleden, is met 62% het kunnen nazoeken van eerder geleende materialen en met 59% dat er bij de zelfbedieningsbalie een melding 'titel eerder geleend' als signaal kan worden gegeven.

56% van de respondenten antwoordde dat bibliotheekleden de mogelijkheid hebben om zelf inzage te krijgen in hun leenhistorie, bijvoorbeeld via 'uw gegevens' of 'mijn bibliotheek'. En hoe is het geregeld met de inzage van medewerkers in de leenhistorie van bibliotheekleden? 30% antwoordde dat een medewerker dit alleen kan oproepen als hij/zij hiertoe geautoriseerd is. 24% gaf aan dat medewerkers alleen aan een bibliotheeklid kunnen laten zien hoe hij/zij zelf inzage kan krijgen in zijn/haar leenhistorie. Verder antwoordde 21% dat alle medewerkers die toegang hebben tot het bibliotheekstelsel, de leenhistorie van een willekeurig bibliotheeklid kunnen oproepen.

Gaat het bij de leenhistorie om een oneindig aantal te bewaren titels of is er een maximum aan verbonden? Een opvallend resultaat, 50% weet dit niet, 24% antwoordde nee en 26% ja.

Het inschakelen van de leenhistorie gaat op verschillende manieren. Zo antwoordde slechts 26% dat er voor de inschakeling expliciete voorafgaande toestemming aan de bibliotheekleden wordt gevraagd. Verder gaf 38% aan ervoor te hebben gekozen om de leenhistorie standaard voor alle bibliotheekleden in te schakelen. En als de leenhistorie standaard is ingeschakeld, op welke manier kunnen bibliotheekleden dit uitschakelen? De leenhistorie bevat privacygevoelige gegevens en het is daarom goed voor te stellen dat bibliotheekleden dit willen uitschakelen. Maar liefst 38% antwoordde dat uitschakelen niet mogelijk is en 38% gaf aan dat een bibliotheeklid zijn/haar leenhistorie kan laten uitschakelen in de bibliotheek. Verder antwoordde 19% dat een bibliotheeklid kan inloggen, bijvoorbeeld via 'uw gegevens' of 'mijn bibliotheek', en vervolgens de leenhistorie zelf kan uitschakelen.

Tot slot, is het door het bijhouden van de leenhistorie van bibliotheekleden mogelijk om uit het bibliotheekstelsel een overzicht van leners van bijvoorbeeld 'De vliegeraar' van Khaled Hosseini te genereren? 41% gaf aan dat dit niet mogelijk is, 26% dat dit wel mogelijk is en 26% wist dit niet.

Ten vierde het lees- en/of luisteradvies in de catalogus. Dan staat er bijvoorbeeld in de catalogus bij de titelbeschrijving van een boek een leesadvies, 'leners van deze titel leenden ook...'. Of krijgt men door te zoeken op een auteur een lijstje met vergelijkbare auteurs.

47% van de respondenten gaf aan dat het technisch gezien binnen het bibliotheekstelsel mogelijk is om lees- en/of luisteradvies in de catalogus te geven (opvallend: 23% wist niet of dit mogelijk is). Daarvan antwoordde 80% dat men er ook daadwerkelijk gebruik van maakt. De belangrijkste reden om van deze functie gebruik te maken is dat deze functie de service verhoogt die ze aan de bibliotheekleden kunnen bieden (94%). Verder antwoordde 56% dat deze functie er voor de bibliotheekleden is en dat ze verder niets met deze gegevens doen.

Opvallend was dat 38% deze functie gebruikt omdat de techniek dit toestaat, niet zo'n sterk argument.

Interessant is waar deze gegevens vandaan komen, dus waarop is het lees en/of luisteradvies in de catalogus gebaseerd? De leenhistorie van de bibliotheekleden bleek hierin een belangrijke rol te spelen. 44% antwoordde dat het lees- en/of luisteradvies is gebaseerd op de leenhistorie van de bibliotheekleden en 25% op de leenhistorie van bibliotheekleden in regioverband. En 19% wist niet waar deze gegevens vandaan komen. En stel dat de leenhistorie van een bibliotheeklid is uitgeschakeld op zijn/haar verzoek, worden zijn/haar leengegevens dan gebruikt voor het lees en/of luisteradvies in de catalogus? Maar liefst 50% wist dit niet, 31% antwoordde dat deze gegevens dan alsnog worden gebruikt en slechts 13% antwoordde met nee.

Ten vijfde, bibliotheekleden betalen soms leengeld of te laat geld en dit kan in het bibliotheekstelsel worden bijgehouden. 24% gaf aan dat het mogelijk is om vanuit het bibliotheekstelsel een financieel overzicht op titelniveau van afgeboekte posten van een bibliotheeklid te genereren. Zo kan men op een indirecte manier bij de eerder geleende titels komen. Maar liefst 29% wist niet of dit mogelijk is. 33% antwoordde dat dit niet mogelijk is en 14% gaf aan dat het mogelijk is om een financieel overzicht te genereren, maar dat dit niet op titelniveau is. Verder gaf 45% aan dat het financiële overzicht op titelniveau van afgeboekte posten langer dan 6 maanden teruggaat en 45% wist dit niet hoe ver dit overzicht teruggaat.

Stel dat de leenhistorie van een bibliotheeklid is uitgeschakeld op zijn/haar verzoek, wordt er dan nog een financieel overzicht op titelniveau van afgeboekte posten van dit bibliotheeklid bijgehouden? Maar liefst 64% antwoordde met ja.

Ten zesde de status van materialen in het bibliotheekstelsel. Is het bijvoorbeeld in het bibliotheekstelsel mogelijk om van een uitgeleend materiaal het lenernummer van de huidige en de vorige lener te tonen? Maar liefst 88% gaf aan dat dit mogelijk is. Maar is het in het bibliotheekstelsel mogelijk om van een materiaal dat niet is uitgeleend het lenernummer te tonen van de laatste en voorlaatste lener? 58%

antwoordde dat dit mogelijk is. En 35% gaf aan dat het mogelijk is om de laatste lener van een materiaal te tonen, maar niet de voorlaatste lener.

Verder gaf 42% aan niet te weten na hoeveel tijd de koppeling tussen materiaal en lenernummer in het bibliotheekstelsel definitief wordt verbroken. 32% antwoordde dat dit na een bepaalde tijd gebeurt, dit liep uiteen van 3 maanden tot 4 jaar. En 16% gaf aan dat dit pas gebeurde als het materiaal weer werd uitgeleend, dus soms nooit.

Tot slot, is het mogelijk om vanuit een materiaal in het bibliotheekstelsel een overzicht van leners van bijvoorbeeld 'De vliegeraar' van Khaled Hosseini te genereren? 47% antwoordde met nee, 37% wist dit niet en 14% antwoordde met ja.

Van een aantal mogelijke toepassingen in het bibliotheekstelsel wordt niet veel gebruik gemaakt. Bijvoorbeeld interesseprofielen die een bibliotheeklid zelf kan samenstellen (19%). Attenderingen op basis van een interesseprofiel die een bibliotheeklid zelf kan samenstellen (16%). Of attenderingen die 'automatisch' worden gegenereerd uit de leningen van een bibliotheeklid (5%). Bij deze drie mogelijkheden gaf 65% van de respondenten aan dat niets van toepassing is.

Verder naar het internetgebruik in de openbare bibliotheek. Er bestaan verschillende mogelijkheden om het internet op te komen: iemand koopt bij een balie en/of betaalautomaat een bonnetje met een code en met deze code kan hij/zij gaan internetten (35%), iemand kan geld inwerpen bij een muntautomaat bij de computer en vervolgens kan hij/zij gaan internetten (33%), iedereen, onafhankelijk of je lid bent, kan (voor een beperkte tijd) gratis internetten (30%) of een bibliotheeklid zet internettegoed op zijn/haar bibliotheekpas en kan daarmee gaan internetten (30%).

Maar liefst 56% gaf aan dat de bezochte websites van het internetgebruik in de bibliotheek niet worden geregistreerd, 16% wist het niet en 19% antwoordde met ja. Van deze laatste groep wist 63% niet hoe lang deze gegevens bewaard worden. Verder antwoordde 63% dat de registratie van de bezochte websites niet kan worden gekoppeld aan een bibliotheekgebruiker (13% wist dit niet en 25% antwoordde met ja). Maar liefst 88% gaf aan dat het niet aan de bibliotheekgebruikers bekend is gemaakt dat de bezochte websites geregistreerd worden.

Tot slot, cameratoezicht in de bibliotheek. Cameratoezicht wordt weinig toegepast, want slechts 21% antwoordde dat er cameratoezicht is en maar liefst 79% antwoordde dat er geen cameratoezicht is. 78% gaf aan dat de camera's op verschillende plaatsen in de bibliotheek hangen en 22% antwoordde dat de camera's enkel gericht zijn op de ingang van de bibliotheek.

Op verschillende manieren worden de bibliotheekgebruikers op de hoogte gebracht van het cameratoezicht: dit staat vermeld bij de ingang van de bibliotheek (56%), dit staat vermeld in ons privacyreglement/privacystatement (34%), dit is zichtbaar via monitoren (22%) en 22% heeft dit niet bekendgemaakt.

3.4 Resultaten online enquête (beleid)

Uit de interviews voorafgaand aan de online enquête bleek al snel verschillend beleid te zijn op de steeds verdergaande automatisering en de daarbij behorende toenemende verzameling persoonsgegevens van de bibliotheekgebruikers. De bibliotheken staan 'vrij' om hun beleid te bepalen met als consequentie dat het per bibliotheek verschillend is hoe met de persoonsgegevens van de bibliotheekgebruikers wordt omgegaan. Uit de online enquête komt deze verscheidenheid ook duidelijk naar voren.

In de online enquête is de vraag gesteld of men wel/geen privacybeleid op papier heeft. Hierbij heb ik een definitie van privacybeleid gegeven, namelijk:

Beleid waarin afspraken met betrekking tot de omgang met de persoonsgegevens van de bibliotheekgebruikers is vastgelegd. Te denken valt hierbij aan interne afspraken, zoals over het beheer en de beveiliging van de persoonsgegevens van de bibliotheekgebruikers. Maar ook aan afspraken over de wijze waarop bibliotheekgebruikers door de bibliotheek worden geïnformeerd over de omgang met zijn/haar persoonsgegevens, bijvoorbeeld in het (uitleen)reglement.

Maar liefst 67% van de respondenten antwoordde dat men geen privacybeleid op papier heeft, slechts 23% gaf aan een privacybeleid op papier te hebben. Bij openbare bibliotheken gaat het om een grote hoeveelheid persoonsgegevens, zowel

direct identificerende als indirect identificerende gegevens. Zorgelijk is daarom dat een privacybeleid met betrekking tot de omgang met de persoonsgegevens van de bibliotheekgebruikers, niet zo gebruikelijk is.

Onafhankelijk of er wel/geen privacybeleid op papier is, bestaat er een grote verscheidenheid aan afspraken die betrekking hebben op de omgang met de persoonsgegevens van bibliotheekgebruikers. In de online enquête zijn een aantal mogelijke afspraken geformuleerd en werd gevraagd welke van toepassing waren. Hierbij een aantal resultaten. Om inzicht te krijgen in de verzameling persoonsgegevens is het van belang om na te gaan welke gegevens over de bibliotheekgebruikers in het kader van de bedrijfsvoering van de bibliotheek worden bewaard en voor hoe lang. Slechts 31% gaf aan dat dit was gebeurd. Verder is het van belang dat iemand verantwoordelijk is voor het privacybeleid, slechts 19% had iemand hiervoor aangewezen. Maar liefst 74% gaf aan dat de back-ups van het bibliotheekstelsel op een veilige plaats worden bewaard. Opvallend hierbij is dat slechts 40% heeft aangegeven dat de oude versies van back-ups van het bibliotheekstelsel tijdig worden vernietigd. Dus als de back-ups op een veilige plaats worden bewaard, hoeft dit niet te betekenen dat men de back-ups tijdig vernietigt.

In de handreiking 'Bibliotheek en privacy'⁶² van de FOBID, staat o.a. als aanbeveling om een privacybeleid op te stellen. 47% van de respondenten gaf aan niet bekend te zijn met deze handreiking en 53% was er wel bekend mee.

Vervolgens werd in de online enquête gevraagd naar het privacyreglement of privacystatement, de volgende definitie werd hierbij gegeven:

In het privacyreglement/privacystatement maakt de bibliotheek openbaar op welke wijze zij omgaat met de persoonsgegevens van de bibliotheekgebruikers. Het privacyreglement/privacystatement kan uitgebreid zijn, maar kan bijvoorbeeld ook uit enkel de volgende zin in bijvoorbeeld het (uitleen)reglement bestaan: op de registratie van de persoonsgegevens is de Wet bescherming persoonsgegevens van toepassing.

⁶² Evert Slot, *Bibliotheek en privacy : Handreiking voor het omgaan met persoonsgegevens van gebruikers*

De resultaten met betrekking tot het privacybeleid vielen tegen, daarom was het niet verwonderlijk dat hier hetzelfde gold. We vroegen of de bibliotheek een privacyreglement/privacystatement in het (uitleen)reglement heeft opgenomen of een afzonderlijk privacyreglement/privacystatement voor het gebruik van de website van de bibliotheek heeft, maar liefst 53% van de respondenten antwoordde dat niets van toepassing is. 42% heeft een privacyreglement/privacystatement in hun (uitleen)reglement opgenomen. En slechts 7% heeft een afzonderlijk privacyreglement/privacystatement voor het gebruik van de website van de bibliotheek. Zorgelijk is dat net als bij het privacybeleid op papier, het niet voor iedere openbare bibliotheek gebruikelijk is om aan de bibliotheekgebruikers openbaar te maken op welke wijze de bibliotheek omgaat met zijn/haar persoonsgegevens.

4 Hannah Arendt

In hoofdstuk 2 is ingegaan op twee belangrijke onderdelen van de maatschappelijke functie van openbare bibliotheken, namelijk de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer en het openbare karakter van openbare bibliotheken. Waarbij de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer als onderdeel van het private domein en het openbare karakter van openbare bibliotheken als onderdeel van het publieke domein kan worden gezien. Het onderscheid tussen het publieke en het private domein wordt in dit hoofdstuk uitgewerkt aan de hand van het boek 'The Human Condition' (1958) van Hannah Arendt.

4.1 Achtergrond

Hannah Arendt (geboren in 1906 in Linden bij Hannover en gestorven in 1975 in New York) is één van de meest invloedrijke politieke filosofen van de 20ste eeuw. Ze groeide op in een Duits-Joods gezin en studeerde filosofie en theologie bij Heidegger, Husserl en Jaspers. In 1933 werd Hannah Arendt door het opkomend nazisme gedwongen om Duitsland te verlaten. Ze vluchtte naar Parijs en in 1941 naar New York. In New York werd ze snel onderdeel van de levendige intellectuele kring aldaar. Hannah Arendt is meest bekend door twee werken, namelijk 'The Origins of Totalitarianism' (1951) en 'The Human Condition' (1958). 'The Origins of Totalitarianism' is een belangrijke studie naar Nazi en Stalinistische regimes.⁶³

4.2 The Human Condition (1958)

'The Human Condition' (1958) is een originele filosofische studie van de vita activa, dit zijn de drie fundamenteel menselijke activiteiten: arbeiden, werken en handelen.⁶⁴

Arbeiden correspondeert met het biologische proces van het menselijk lichaam.⁶⁵ Arbeiden kent geen begin, noch einde. Het is gebonden aan de kringloop van het levensproces van het lichaam.⁶⁶

⁶³ Maurizio Passerin d'Entreves, 'Hannah Arendt,' in *Stanford Encyclopedia of Philosophy*

⁶⁴ Hannah Arendt, *De menselijke conditie*, blz. 15

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid., blz. 130

Werken correspondeert met het niet-natuurlijke aspect van het menselijk bestaan.⁶⁷ Het werk van onze handen brengt de bijna oneindige verscheidenheid aan dingen voort die gezamenlijk het menselijke kunstproduct vormen. Ze geven stabiliteit en bestendigheid.⁶⁸ In tegenstelling tot arbeiden, staat in het proces van werken het einde ondubbelzinnig vast.⁶⁹

Handelen is de enige activiteit die zich rechtstreeks tussen mensen voltrekt en correspondeert met de menselijke conditie van pluraliteit. Pluraliteit in de zin dat niet de Mens, maar mensen de wereld bewonen en leven op aarde.⁷⁰ Niemand is ooit gelijk aan iemand anders die ooit heeft geleefd, leeft of zal leven.⁷¹ Handelen en spreken zijn innig met elkaar verweven⁷², hierin verschijnen mensen aan elkaar⁷³ en laten mensen zien wie zij zijn.⁷⁴ Dit veronderstelt een publiek domein.⁷⁵ Men moet bereid zijn het risico van zelfonthulling te aanvaarden, aangezien niemand weet wie hij/zij onthult wanneer hij/zij zich in woord of daad kenbaar maakt.⁷⁶ In het verlaten van de schuilplaats van het eigen private terrein, in het laten zien wie men is en in het zich blootgeven en blootstellen aan de wereld zijn moed en zelfs stoutmoedigheid voorondersteld.⁷⁷ Een leven zonder spreken en handelen is geen menselijk leven meer, omdat het niet meer onder mensen wordt geleefd.⁷⁸

De kritiek van Hannah Arendt is dat de moderne tijd de arbeid verheerlijkt en van de gehele maatschappij een maatschappij van arbeiders maakt.⁷⁹ Wij zijn er bijna in geslaagd alle menselijke activiteiten te herleiden tot die ene activiteit, die slechts tot doel heeft de middelen van bestaan te verschaffen en ze in overvloed te verschaffen. Arbeiden staat niet op één lijn met de andere activiteiten van de *vita activa*, maar heeft een nauwelijks betwiste overheersende positie gekregen.⁸⁰

⁶⁷ Ibid., blz. 15

⁶⁸ Ibid., blz. 124

⁶⁹ Ibid., blz. 130

⁷⁰ Ibid., blz. 15

⁷¹ Ibid., blz. 16

⁷² Ibid., blz. 163

⁷³ Ibid., blz. 161

⁷⁴ Ibid., blz. 164

⁷⁵ Ibid., blz. 165

⁷⁶ Ibid., blz. 164

⁷⁷ Ibid., blz. 171

⁷⁸ Ibid., blz. 161

⁷⁹ Ibid., blz. 13

⁸⁰ Ibid., blz. 117

4.2.1 Oudheid

Hannah Arendt stelt de scheidslijn tussen de private en de publieke levenssfeer gelijk aan die tussen het huishoudelijke en het politieke domein. In de Oudheid waren dit duidelijk van elkaar te onderscheiden grootheden. Volgens Hannah Arendt is het moeilijk om nog een beslissende scheiding te zien tussen het publieke en het private domein, tussen de sfeer van de polis en de sfeer van de huishouding en gezin en, ten slotte, tussen activiteiten gericht op de belangen van een gemeenschappelijke wereld en die voortvloeiend uit de zorg voor het dagelijkse bestaan.⁸¹

Alles wat slechts voor het leven van het individu en de instandhouding van de soort van belang was, was in de Oudheid per definitie een apolitieke, huishoudelijke aangelegenheid. Het element van noodzaak binnen het domein van huis en hof dwong de mensen tot samenleven en samenwerken om in hun dagelijkse behoeften te voorzien.⁸² Het element van vrijheid was daarentegen kenmerkend voor het domein van de polis. Voorwaarde voor de vrijheid in de polis was het voorzien in de dagelijkse behoeften door middel van arbeiden.⁸³

Het was een vanzelfsprekendheid dat vrijheid uitsluitend gevonden kon worden op het politieke terrein en dat de strijd tegen de nood primair een voorpolitiek verschijnsel was.⁸⁴ Vrij zijn betekende heersen noch overheerst worden. Men was niet onderworpen aan de noodzakelijkheden van het bestaan of aan het gezag van een ander en men oefende zelf geen gezag uit. Het gezinshoofd was pas vrij in zoverre hij de macht bezat de huisgemeenschap te verlaten en het politieke domein te betreden, waar iedereen gelijk was.⁸⁵ Oftewel vrij om de grenzen van het eigen private bestaan te overschrijden.⁸⁶ De polis was de enige plaats waar mensen konden laten zien wat zij werkelijk en onverwisselbaar waren, het publieke domein was voorbehouden aan de persoonlijkheid.⁸⁷ Waar de nadruk zo sterk viel op

⁸¹ Ibid., blz. 32

⁸² Ibid., blz. 33

⁸³ Ibid., blz. 34 en 64

⁸⁴ Ibid., blz. 34

⁸⁵ Ibid., blz. 35

⁸⁶ Ibid., blz. 64

⁸⁷ Ibid., blz. 44

handelen en spreken.⁸⁸ De polis was een garantie tegen de nietigheid van het individuele leven.⁸⁹

Het wegvallen van de scherp getrokken grenslijn die de Ouden dagelijks moesten overschrijden om van het beperkte domein van huis en hof op te gaan naar het publieke domein is een modern verschijnsel.⁹⁰ Deze scheidslijn is voor ons begrip volledig uitgewist omdat wij de eenheid, gevormd door een volk of een staat, zien als één groot gezin, waarvan de dagelijkse belangen moeten worden behartigd door een reusachtige, nationale huishoudadministratie.⁹¹

4.2.2 Publieke domein

De term publiek splitst Hannah Arendt in twee nauw samenhangende maar niet geheel identieke verschijnselen.⁹²

Op de eerste plaats betekent publiek alles wat in het openbaar verschijnt, door iedereen kan worden gezien en gehoord en de grootst mogelijke bekendheid krijgt. De verschijning vormt voor ons werkelijkheid. Verschijning in de zin van iets wat zowel door anderen als door onszelf gezien en gehoord kan worden. We zien hier een nauwe verwevenheid met het handelen en spreken.

De sterkste krachten van het intieme, persoonlijke leven blijven een onzeker en schimmig bestaan leiden, tenzij en totdat ze, uit de sfeer van het intieme tredend, publieke gestalte aanneemt. Waar ze een soort werkelijkheid krijgen die ze daarvoor nooit hadden kunnen bezitten.⁹³ Ons gevoel voor werkelijkheid is volstrekt afhankelijk van de uiterlijke verschijning en daarom van het bestaan van een publiek domein waarop dingen uit de duisternis van het beschutte bestaan in het licht kunnen treden. Het gaat hier om zaken die van rechtstreeks belang voor de publieke zaak worden geacht, waard te worden gezien of gehoord. Er zijn vele dingen die niet het onbarmhartige, felle licht van de voortdurende aanwezigheid van anderen verdragen. Niet dat persoonlijke aangelegenheden onbelangrijk zijn, er zijn zeer belangrijke

⁸⁸ Ibid., blz. 45

⁸⁹ Ibid., blz. 57

⁹⁰ Ibid., blz. 36

⁹¹ Ibid., blz. 33

⁹² Ibid., blz. 51

⁹³ Ibid.

zaken die slechts bestaanbaar zijn in de sfeer van het persoonlijke en intieme.⁹⁴ Het publieke domein kan nooit behaaglijk zijn, omdat het geen plaats kan inruimen aan het niet ter zake doende.⁹⁵

Op de tweede plaats slaat publiek op de wereld zelf, voor zover die ons gemeenschappelijke tehuis vormt en ter onderscheiding van ons strikt persoonlijke domein daarin. Deze wereld moet worden gezien zowel in samenhang met het menselijke kunstproduct (resultaat van werken) als met wat zich afspeelt tussen hen die gezamenlijk deze door de mens geschapen wereld bewonen.⁹⁶ De wereld brengt mensen tezamen en verhindert tevens dat zij, bij wijze van spreken, over elkaar struikelen.⁹⁷

De massamaatschappij is niet langer bij machte mensen tezamen te brengen, hen te verbinden en te scheiden. Hannah Arendt gebruikt als metafoor een spiritualistische seance. Waarbij mensen om een tafel verenigd, plotseling als door toverkunst de tafel uit hun midden zien verdwijnen. Waardoor twee tegenover elkaar gezeten personen, niet langer van elkaar gescheiden zijn maar ook niet langer verbonden zijn door iets tastbaars en elkaar enkel wezenloos zouden kunnen aanstaren.⁹⁸

Het bestaan van een publiek domein is geheel afhankelijk van duurzaamheid, het moet de korte levensduur van sterfelijke mensen overschrijden. Het publieke domein kan niet slechts ontworpen zijn voor de levenden, maar voor meerdere generaties.⁹⁹

[De] [g]emeenschappelijke wereld [...] is de ruimte die wij binnengaan wanneer wij worden geboren, en die wij weer achter ons laten wanneer wij sterven. Ze overschrijdt ons korte leven zowel naar de kant van het verleden als naar die van de toekomst; ze was er voordat wij hier aankwamen en ze zal er nog zijn na ons kortstondig verblijf.¹⁰⁰

⁹⁴ Ibid., blz. 52

⁹⁵ Ibid., blz. 53

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid., blz. 54

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Ibid., blz. 56

¹⁰⁰ Ibid.

Mensen hebben gedurende vele eeuwen het publieke domein betreden omdat zij wensten dat iets van zichzelf of iets wat zij met anderen gemeen hadden, duurzamer zou zijn dan hun eigen aardse leven. Maar tegenwoordig bekommert bijna niemand zich nog werkelijk om onsterfelijkheid, het publieke domein is in de moderne tijd verloren gegaan.¹⁰¹

[De] werkelijkheid van het publieke domein [berust] op het gelijktijdig 'er zijn' van de ontelbare perspectieven en aspecten waarin de gemeenschappelijke wereld zich manifesteert, en die nooit met een gemeenschappelijke maatstaf kunnen worden gemeten of onder een gelijke noemer zijn te brengen. Want al is de gemeenschappelijke wereld het ontmoetingspunt van allen, zij die elkaar daar ontmoeten nemen er ieder hun eigen plaats in, en de plaats van de één kan net zo min samenvallen met de plaats van een ander als twee voorwerpen zich op één dezelfde plaats kunnen bevinden. Het door anderen worden gezien en gehoord ontleent zijn betekenis aan het feit dat ieder ziet en hoort vanuit een andere positie.¹⁰²

4.2.3 Private domein

De term 'privaat' betekende in zijn oorspronkelijke betekenis privaatief, 'verstoken zijn van'. Een volstrekt privaat oftewel privéleven leiden, betekent verstoken zijn van een waarachtig leven als mens.¹⁰³

[V]erstoken zijn van de werkelijkheid die ligt in het worden gezien en gehoord door anderen; verstoken zijn van de 'objectieve' relatie met anderen, die voortvloeit uit het tegelijkertijd met hen verbonden en van hen gescheiden zijn door het intermediair van een gemeenschappelijke wereld van dingen; verstoken zijn van de mogelijkheid iets tot stand te brengen wat duurzamer zal blijken dan ons korte leven zelf. Het privaatieve karakter van het private domein [privacy] ligt in de afwezigheid van anderen: voor zover het die anderen betreft krijgt de als privépersoon levende mens geen gestalte, en het is daardoor alsof hij niet bestond. Wat hij ook mag doen blijft

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ibid., blz. 58

¹⁰³ Ibid., blz. 59

*zonder betekenis en zonder consequenties voor anderen, en wat voor hem van betekenis is, heeft geen belang voor andere mensen.*¹⁰⁴

Volgens Hannah Arendt zouden we het niet meer eens kunnen zijn met de Grieken, dat een leven gesleten in de beslotenheid van 'het eigene' (idion) per definitie 'idiot' is. Wat wij tegenwoordig privacy noemen is een sfeer van intimiteit waarvan we vrijwel geen enkel spoor zullen ontdekken in de Griekse Oudheid. Voor de Grieken lag de nadruk van het privéleven (privacy) op het privatieve, buitensluitende of ontzeggende karakter. Privacy (deprivation) betekende letterlijk een toestand waarin men van iets was uitgesloten. Iemand die enkel een privéleven had (bv een slaaf aan wie de toegang tot het publieke domein was ontzegd) was geen compleet menselijk wezen.

Wij gebruiken het woord privacy niet meer op deze manier, dit moet worden toegeschreven aan de invloed van het moderne individualisme, die de sfeer van het privéleven enorm heeft verrijkt.¹⁰⁵ De meest op de voorgrond tredende functie van het moderne privéleven is bescherming te bieden aan het eigene, intieme.¹⁰⁶ De moderne ontdekking van de intimiteit lijkt een vlucht uit de wereld buiten ons in de innerlijke subjectiviteit van het zuiver persoonlijke, dat vroeger onderdak en bescherming vond op het private domein.¹⁰⁷ Voor de ontdekking van het intieme als een aspect van de private levenssfeer, was een belangrijk kenmerk van deze sfeer dat de mens niet bestond als een volwaardig wezen, maar slechts als een exemplaar van de diersoort mens.¹⁰⁸

Iemand die enkel leeft in de openbaarheid oftewel in de aanwezigheid anderen, noemt Hannah Arendt aan de oppervlakte of ondiep. Juist het vermogen om in het licht te treden vanuit een donkerder achtergrond, die verborgen moet blijven om niet zijn diepte te verliezen, is van groot belang. De waarborg voor deze donkerder achtergrond, voor wat onttrokken moet zijn aan het licht van de openbaarheid, is het bezit van een eigen huis oftewel een eigen domein waarop men zich kan terugtrekken en zichzelf kan zijn. De vier muren van een huis bieden de enige

¹⁰⁴ Ibid., blz. 60

¹⁰⁵ Ibid., blz. 40

¹⁰⁶ Ibid., blz. 41

¹⁰⁷ Ibid., blz. 67

¹⁰⁸ Ibid., blz. 47

schuilplaats waarin iemand zich ongestoord kan terugtrekken van de gemeenschappelijke wereld van het publieke domein. Zowel van wat zich daar afspeelt, maar ook van de openbaarheid, van het worden gezien en gehoord.¹⁰⁹

Gezien vanuit het privéleven loopt de scheidslijn tussen het publieke en het private domein gelijk met dingen die in het licht van de openbaarheid dienen te komen en dingen die verborgen zouden moeten blijven.¹¹⁰ Verder stelt Hannah Arendt dat het onderscheid tussen privé en openbaar samenvalt met de tegenstelling tussen noodzaak en vrijheid, vergankelijkheid en duurzaamheid en tussen schande en eer. Dit betekent niet dat alleen het noodzakelijke, vergankelijke en beschamende hun plaats in het private domein hebben. Het belang van het naast elkaar bestaan van het private en het publieke domein is dat er dingen zijn die verborgen moeten blijven en dat er dingen zijn die in het licht van de openbaarheid moeten treden om werkelijkheden te worden.¹¹¹

De massamaatschappij vernietigt niet slechts het publieke maar ook het private domein. Het berooft de mensen niet alleen van hun plaats in de wereld maar ook van hun eigen thuis, waar zij zich ooit veilig voelden voor de wereld.¹¹² Intimiteit biedt onvoldoende compensatie voor de bedreiging van het menselijk bestaan door de uitschakeling van het private domein.¹¹³

4.2.4 Maatschappelijke domein

Hannah Arendt introduceert een derde domein, namelijk het maatschappelijke domein. Dit domein kan noch tot het publieke noch tot het private domein worden gerekend.¹¹⁴

De maatschappij is een collectief van gezinnen, economisch georganiseerd tot iets als één monstergezin van bovenmenselijke afmetingen.¹¹⁵ En eist dat haar leden

¹⁰⁹ Ibid., blz. 69

¹¹⁰ Ibid., blz. 70

¹¹¹ Ibid., blz. 71

¹¹² Ibid., blz. 60

¹¹³ Ibid., blz. 68

¹¹⁴ Ibid., blz. 32

¹¹⁵ Ibid., blz. 33

zich gedragen alsof zij allen behoren tot één reusachtige familie, die slechts één mening en één belang heeft.¹¹⁶

De opkomst van de maatschappij is het proces waarin activiteiten, problemen en organisatievormen van de huishouding uit de schermer van de beslotenheid binnenshuis en in het licht van de publieke sfeer treden.¹¹⁷

In de maatschappij zijn activiteiten die alleen maar gericht zijn op het behoud van het naakte bestaan (arbeiden) tot het publieke vlak toegetreden.¹¹⁸ Het levensproces heeft zijn eigen publieke domein gevestigd op het maatschappelijke domein.¹¹⁹ Zaken die vroeger tot de privésfeer van het gezin behoorden zijn een 'collectieve' aangelegenheid geworden.¹²⁰ En het zich onderscheiden en afwijken van de massa is een private aangelegenheid van het individu geworden. De toetssteen voor de intermenselijke betrekkingen is een stelsel van gedragingen in plaats van zelfstandig handelen.¹²¹

Ons vermogen tot handelen en spreken zijn door de opkomst van het maatschappelijke domein naar de sfeer van het intieme en persoonlijke verwezen (private domein). Door de nauwe verwevenheid van handelen en spreken met het publieke domein heeft dit vermogen veel van zijn vroegere kwaliteiten verloren¹²² en blijft er van het handelen en spreken nog maar weinig over.

Hannah Arendt stelt dat de tegenstelling tussen het private en het publieke domein een tijdelijk verschijnsel is geweest. Het vormde de inleiding tot de volledige opheffing, want de beide sferen zijn opgegaan in de maatschappelijke sfeer.¹²³

¹¹⁶ Ibid., blz. 42

¹¹⁷ Ibid., blz. 40

¹¹⁸ Ibid., blz. 48

¹¹⁹ Ibid., blz. 49

¹²⁰ Ibid., blz. 36

¹²¹ Ibid., blz. 43

¹²² Ibid., blz. 50

¹²³ Ibid., blz. 67

5 Conclusie: invloed automatisering en beleid op publieke en private domein c.q. openbare karakter en eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer

In dit hoofdstuk komen de drie voorgaande hoofdstukken bij elkaar om uiteindelijk een antwoord te formuleren op de eerdergenoemde vraagstelling, namelijk: wat is de invloed van de steeds verdergaande automatisering en het daarbij behorende huidige beleid van openbare bibliotheken op het publieke en private domein c.q. openbare karakter en eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer?

In hoofdstuk 2 hebben we aan de hand van o.a. het Statuut voor de Openbare Bibliotheek uit 1990 gekeken naar het openbare karakter van openbare bibliotheken en de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer. In hoofdstuk 3 is de steeds verdergaande automatisering en het daarbij behorende huidige beleid van openbare bibliotheken behandeld aan de hand van de resultaten van de online enquête van mijn onderzoeksstage. In hoofdstuk 4 is het onderscheid tussen het publieke en het private domein uitgewerkt aan de hand van 'The Human Condition' (1958) van Hannah Arendt. In dit hoofdstuk wordt eerst teruggeblikt naar deze eerdere hoofdstukken, waarna in paragraaf 5.3 een antwoord op de vraagstelling zal worden geformuleerd.

5.1 Automatisering en beleid

Door geavanceerde mogelijkheden van de verschillende toegepaste bibliotheeksystemen, verzamelen en gebruiken bibliotheken steeds meer persoonsgegevens van hun bibliotheekgebruikers. Openbare bibliotheken hebben daarom de beschikking over veel persoonsgegevens en dat geeft een verantwoordelijkheid. Naar aanleiding van de resultaten uit de online enquête, zowel op het gebied automatisering als beleid, kunnen we stellen dat (nog) niet iedereen van deze verantwoordelijkheid bewust is. Daarnaast staan openbare bibliotheken 'vrij' om hun beleid te bepalen, met als consequentie dat het per openbare bibliotheek verschillend is hoe met de persoonsgegevens van de bibliotheekgebruikers wordt omgegaan. Zo kan bijvoorbeeld in plaats A besloten zijn de leenhistorie voor iedereen standaard in te schakelen, terwijl plaats B ervoor kiest

expliciete voorafgaande toestemming aan de bibliotheekleden te vragen. Hoe 'zorgvuldig' er met de persoonsgegevens wordt omgegaan hangt dus af van de openbare bibliotheek waar een bibliotheekgebruiker staat ingeschreven.

Het belangrijkste resultaat uit de online enquête wat betreft het beleid, was dat meer dan de helft (67%) van de respondenten aangaf dat men geen privacybeleid op papier heeft. Met een privacybeleid wordt een intern beleid omtrent de omgang met de persoonsgegevens van bibliotheekgebruikers bedoeld. Dit is een zorgelijk resultaat.

Onafhankelijk of men wel/geen privacybeleid op papier heeft, waren er wel een aantal losse afspraken van toepassing. Daaruit blijkt bijvoorbeeld dat slechts 19% van de respondenten iemand verantwoordelijk heeft gesteld voor het privacybeleid. En slechts 31% heeft aangegeven dat er is nagegaan welke gegevens over de bibliotheekgebruikers in het kader van de bedrijfsvoering van de bibliotheek worden bewaard en voor hoe lang.

Daarnaast gaf maar liefst 53% van de respondenten aan geen privacyreglement/privacystatement te hebben. Het gaat hier om het openbaar maken van de wijze waarop de openbare bibliotheek omgaat met de persoonsgegevens van de bibliotheekgebruikers. Zorgelijk is dat net als bij het privacybeleid op papier, het niet voor iedere openbare bibliotheek gebruikelijk is om aan de bibliotheekgebruikers openbaar te maken op welke wijze de bibliotheek omgaat met zijn/haar persoonsgegevens.

Opvallend aan de resultaten van de online enquête voor het onderdeel automatisering was de onwetendheid hierover op verschillende onderdelen. Dit is niet verwonderlijk als we zien dat slechts 31% van de respondenten heeft aangegeven dat men heeft nagegaan welke gegevens over de bibliotheekgebruikers in het kader van de bedrijfsvoering van de bibliotheek worden bewaard en voor hoe lang. Zolang dit niet inzichtelijk wordt gemaakt, zal het op een aantal punten lastig zijn vragen te beantwoorden die de persoonsgegevens betreffen. We zagen dit bijvoorbeeld bij de vraag of er een maximum is verbonden aan het aantal te bewaren titels in de leenhistorie. 50% van de respondenten gaf aan dit niet te weten. En als de

leenhistorie van een bibliotheekgebruiker is uitgeschakeld op zijn/haar verzoek, worden zijn/haar leengegevens dan gebruikt voor het lees en/of luisteradvies in de catalogus? 50% van de respondenten gaf aan dit niet te weten. En het financiële overzicht op titelniveau van afgeboekte posten, 45% gaf aan niet te weten hoe lang deze gegevens bewaard worden oftewel hoe ver dit overzicht teruggaat.

De leenhistorie is een overzicht per bibliotheeklid van zijn/haar eerder geleende materialen. De koppeling tussen de lener en het geleende materiaal blijft hierdoor bestaan. Maar liefst 93% van de respondenten antwoordde dat het technisch gezien binnen het bibliotheekstelsel mogelijk is om de leenhistorie van bibliotheekleden bij te houden. En 85% hiervan antwoordde dat zij deze functie ook daadwerkelijk gebruiken.

Zowel bij de vraag naar de inzage van medewerkers in de leenhistorie als bij de vraag naar het inschakelen/uitschakelen van de leenhistorie, kwam het verschillende beleid duidelijk naar voren.

30% antwoordde dat een medewerker de leenhistorie alleen kan oproepen als hij/zij hiertoe geautoriseerd is. 24% gaf aan dat medewerkers alleen aan een bibliotheeklid kunnen laten zien hoe hij/zij zelf inzage kan krijgen in zijn/haar leenhistorie. Verder antwoordde 21% dat alle medewerkers die toegang hebben tot het bibliotheekstelsel, de leenhistorie van een willekeurig bibliotheeklid kunnen oproepen.

Bij het inschakelen van de leenhistorie antwoordde slechts 26% dat er expliciete voorafgaande toestemming aan de bibliotheekleden wordt gevraagd. Verder gaf 38% aan ervoor te hebben gekozen om de leenhistorie standaard voor alle bibliotheekleden in te schakelen. En als de leenhistorie standaard is ingeschakeld, op welke manier kan dit worden uitgeschakeld? Maar liefst 38% antwoordde dat uitschakelen niet mogelijk is en 38% gaf aan dat een bibliotheeklid zijn/haar leenhistorie kan laten uitschakelen in de bibliotheek. Verder antwoordde 19% dat een bibliotheeklid kan inloggen, bijvoorbeeld via 'uw gegevens' of 'mijn bibliotheek', en vervolgens de leenhistorie zelf kan uitschakelen.

Tot slot, cameratoezicht in de openbare bibliotheek. Cameratoezicht wordt (nog) weinig toegepast, want slechts 21% van de respondenten antwoordde dat er cameratoezicht is en maar liefst 79% antwoordde dat er geen cameratoezicht is.

5.2 Publieke en private domein c.q. openbare karakter en eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer

5.2.1 Publieke en private domein volgens Hannah Arendt

In hoofdstuk 4 is het onderscheid tussen het publieke en private domein uitgewerkt aan de hand van 'The Human Condition' (1958) van Hannah Arendt. Dit werk is een originele filosofische studie van de *vita activa*: arbeiden, werken en handelen.

Arbeiden correspondeert met het biologische proces van het menselijk lichaam. Werken correspondeert met het niet-natuurlijke aspect van het menselijk bestaan. En handelen is de enige activiteit die zich rechtstreeks tussen mensen voltrekt.¹²⁴ De kritiek van Hannah Arendt is dat de moderne tijd de arbeid verheerlijkt.¹²⁵ Arbeiden staat niet op één lijn met de andere activiteiten van de *vita activa*, maar heeft een nauwelijks betwiste overheersende positie gekregen.¹²⁶

In de Oudheid waren het publieke en het private domein duidelijk van elkaar te onderscheiden.¹²⁷ Het wegvallen van de scherp getrokken grenslijn die de Ouden dagelijks moesten overschrijden om van het beperkte domein van huis en hof (private domein) op te gaan naar het publieke domein is een modern verschijnsel.¹²⁸

Het publieke domein betekent voor Hannah Arendt o.a. alles wat in het openbaar verschijnt, door iedereen kan worden gezien en gehoord en de grootst mogelijke bekendheid krijgt. De verschijning vormt voor ons werkelijkheid.¹²⁹ In het publieke domein kunnen dingen uit de duisternis van het beschutte bestaan in het licht treden. Het gaat hier om zaken die van rechtstreeks belang voor de publieke zaak worden geacht, waard te worden gezien of gehoord. Er zijn vele dingen die niet het

¹²⁴ Hannah Arendt, *De menselijke conditie*, blz. 15

¹²⁵ *Ibid.*, blz. 13

¹²⁶ *Ibid.*, blz. 117

¹²⁷ *Ibid.*, blz. 32

¹²⁸ *Ibid.*, blz. 36

¹²⁹ *Ibid.*, blz. 51

onbarmhartige, felle licht van de voortdurende aanwezigheid van anderen verdragen.¹³⁰ In het verlaten van de schuilplaats van het eigen private terrein, in het laten zien wie men is en in het zich blootgeven en blootstellen aan de wereld zijn moed en zelfs stoutmoedigheid voorondersteld.¹³¹

*[De] werkelijkheid van het publieke domein [berust] op het gelijktijdig 'er zijn' van de ontelbare perspectieven en aspecten waarin de gemeenschappelijke wereld zich manifesteert, en die nooit met een gemeenschappelijke maatstaf kunnen worden gemeten of onder een gelijke noemer zijn te brengen. Want al is de gemeenschappelijke wereld het ontmoetingspunt van allen, zij die elkaar daar ontmoeten nemen er ieder hun eigen plaats in, en de plaats van de één kan net zo min samenvallen met de plaats van een ander als twee voorwerpen zich op één dezelfde plaats kunnen bevinden. Het door anderen worden gezien en gehoord ontleent zijn betekenis aan het feit dat ieder ziet en hoort vanuit een andere positie.*¹³²

De term *privaat* betekende in zijn oorspronkelijke betekenis *privatief*, 'verstoken zijn van'.¹³³

*[V]erstoken zijn van de werkelijkheid die ligt in het worden gezien en gehoord door anderen; verstoken zijn van de 'objectieve' relatie met anderen, die voortvloeit uit het tegelijkertijd met hen verbonden en van hen gescheiden zijn door het intermediair van een gemeenschappelijke wereld van dingen; verstoken zijn van de mogelijkheid iets tot stand te brengen wat duurzamer zal blijken dan ons korte leven zelf. Het *privatieve* karakter van het private domein [*privacy*] ligt in de afwezigheid van anderen: voor zover het die anderen betreft krijgt de als *privépersoon* levende mens geen gestalte, en het is daardoor alsof hij niet bestond. Wat hij ook mag doen blijft zonder betekenis en zonder consequenties voor anderen, en wat voor hem van betekenis is, heeft geen belang voor andere mensen.*¹³⁴

¹³⁰ Ibid., blz. 52

¹³¹ Ibid., blz. 171

¹³² Ibid., blz. 58

¹³³ Ibid., blz. 59

¹³⁴ Ibid., blz. 60

Volgens Hannah Arendt zouden we het niet meer eens kunnen zijn met de Grieken, dat een leven gesleten in de beslotenheid van 'het eigene' (idion) per definitie 'idiot' is.¹³⁵ De meest op de voorgrond tredende functie van het moderne privéleven is bescherming te bieden aan het eigene, intieme.¹³⁶ Voor de ontdekking van het intieme als een aspect van de private levenssfeer, was een belangrijk kenmerk van deze sfeer dat de mens niet bestond als een volwaardig wezen, maar slechts als een exemplaar van de diersoort mens.¹³⁷

Iemand die enkel leeft in de openbaarheid oftewel in de aanwezigheid anderen, noemt Hannah Arendt aan de oppervlakte of ondiep. De waarborg om in het licht te treden vanuit een donkerder achtergrond, voor wat onttrokken moet zijn aan het licht van de openbaarheid, is het bezit van een eigen huis oftewel een eigen domein waarop men zich kan terugtrekken en zichzelf kan zijn. De vier muren van een huis bieden de enige schuilplaats waarin iemand zich ongestoord kan terugtrekken van de gemeenschappelijke wereld van het publieke domein. Zowel van wat zich daar afspeelt, maar ook van de openbaarheid, van het worden gezien en gehoord.¹³⁸ Het belang van het naast elkaar bestaan van het private en het publieke domein is dat er dingen zijn die verborgen moeten blijven en dat er dingen zijn die in het licht van de openbaarheid moeten treden om werkelijkheden te worden.¹³⁹

5.2.2 Openbare karakter en eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer volgens het Statuut voor de Openbare Bibliotheek

In het Statuut voor de Openbare Bibliotheek (1990) staat de grondslag voor het handelen van openbare bibliotheken beschreven. Het Statuut sluit aan bij internationale principes, zoals het IFLA/UNESCO Manifest over de Openbare Bibliotheek. In het Statuut maakt men duidelijk wat openbare bibliotheken als maatschappelijke voorziening aan de samenleving kunnen en moeten bieden. In hoofdstuk 2 hebben we een aantal artikelen uit het Statuut voor de Openbare Bibliotheek behandeld die de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer en/of het openbare karakter van openbare bibliotheken raken.

¹³⁵ Ibid., blz. 40

¹³⁶ Ibid., blz. 41

¹³⁷ Ibid., blz. 47

¹³⁸ Ibid., blz. 69

¹³⁹ Ibid., blz. 71

Artikel 1 en 5 raken beiden het openbare karakter van openbare bibliotheken. Openbare bibliotheken bieden vrije toegang, de collectie is ter raadpleging voor iedereen vrij toegankelijk en iedereen mag vragen stellen over de collectie. Door de vrije toegankelijk kan iedereen een openbare bibliotheek binnenwandelen en de collectie raadplegen. Dit maakt het mogelijk dat mensen zich een mening kunnen vormen en als onafhankelijke burgers deel kunnen nemen aan het democratisch proces.

Een gedeelte uit artikel 1, artikel 2 en artikel 6 raken de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer. De openbare bibliotheek vervult een belangrijke rol en draagt een grote professionele verantwoordelijkheid ten aanzien van de verwerkelijking van de in het internationale recht en de Nederlandse Grondwet erkende rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, waaronder het recht op de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer van de burger oftewel de bibliotheekgebruiker. Het recht op de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer hangt nauw samen met het recht op het vrij ontvangen van o.a. denkbeelden en meningen. Het betekent dat iemand er bijvoorbeeld niet op mag worden aangesproken dat hij/zij bepaalde informatie raadpleegt of bepaalde boeken leest. Het bibliotheekpersoneel heeft hierover zwijgplicht. Aansluitend hieraan wordt het karakter van de openbare bibliotheek als vrijplaats nog eens onderstreept doordat openbare bibliotheken verklaren niet te kunnen en willen bepalen (en waarderen) wat het gebruik van de bibliotheek, de collecties en de dienstverlening voor de bibliotheekgebruikers betekenen.

Het belang van uitlenen is dat de bibliotheekleden in hun eigen tijd en omgeving informatie tot zich kunnen nemen op de manier zoals zij dat wensen. Door registratie van gebruikers en leenhandelingen, beschikt de openbare bibliotheek over privacygevoelige gegevens. De gegevens worden slechts voor de duur van het uitlenen gekoppeld. Inherent aan de openbare bibliotheekfunctie is dat dergelijke gegevens, binnen de grenzen van het recht, maximaal worden beschermd.

5.3 Invloed automatisering en beleid

Nu er is teruggeblikt naar de drie voorgaande hoofdstukken staat in deze paragraaf de beantwoording van de vraagstelling centraal, namelijk: wat is de invloed van de steeds verdergaande automatisering en het daarbij behorende huidige beleid van openbare bibliotheken op het publieke en private domein c.q. openbare karakter en eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer?

In de eerste subparagraaf wordt gekeken naar de invloed van de automatisering en beleid op het publieke domein c.q. openbare karakter van openbare bibliotheken. Daarna volgt de invloed van de automatisering en beleid op het private domein c.q. eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer. Tot slot volgt een subparagraaf over de vervlochtenheid van het publieke en private domein bij openbare bibliotheken.

5.3.1 *Publieke domein c.q. openbare karakter*

Door het openbare karakter zijn openbare bibliotheken onderdeel van het publieke domein. In het Statuut voor de Openbare Bibliotheek (1990) hebben we gezien dat het bij het openbare karakter van openbare bibliotheken draait om de vrije toegankelijkheid. Dit betekent dat iedereen een openbare bibliotheek tijdens openingsuren vrij kan binnenwandelen, de collectie kan raadplegen en vragen over de collectie kan stellen. Volgens Hannah Arendt betekent het publieke domein o.a. alles wat in het openbaar verschijnt en door iedereen kan worden gezien en gehoord.¹⁴⁰ Voor een bezoek aan de openbare bibliotheek moet men in de openbaarheid treden, zodat men door bezoekers en personeel van de openbare bibliotheek kan worden gezien en gehoord.

In het publieke domein kunnen volgens Hannah Arendt dingen uit de duisternis van het beschutte bestaan in het licht treden. Het gaat hier om zaken die van rechtstreeks belang voor de publieke zaak worden geacht, waard te worden gezien of gehoord.¹⁴¹ In het Statuut voor de Openbare Bibliotheek staat dat door de vrije toegankelijkheid het voor mensen mogelijk wordt om zich een mening te kunnen vormen en als onafhankelijke burgers deel te kunnen nemen aan het democratisch

¹⁴⁰ Ibid., blz. 51

¹⁴¹ Ibid., blz. 52

proces. Dit is van rechtstreeks belang voor de publieke zaak. De openbare bibliotheek als ontmoetingsplek kunnen we koppelen aan het waard te worden gezien of gehoord en is een belangrijke functie van de openbare bibliotheek. Bibliotheekgebruikers kunnen onderling met elkaar in contact raken in de openbare bibliotheek. Daarnaast worden er auteurs gevraagd om lezingen te verzorgen en worden er voorlichtingsbijeenkomsten over bijvoorbeeld opvoeding of laaggeletterdheid georganiseerd.

Het belang van het publieke domein is volgens Hannah Arendt ook gelegen in het gelijktijdig 'er zijn' van de ontelbare perspectieven en aspecten waarin de gemeenschappelijke wereld zich manifesteert. De gemeenschappelijke wereld is het ontmoetingspunt van allen, maar zij die elkaar daar ontmoeten nemen er ieder hun eigen plaats in.¹⁴² In een openbare bibliotheek zijn er gelijktijdig de ontelbare perspectieven van de bibliotheekgebruikers. Omdat iedereen welkom is, is de openbare bibliotheek een ontmoetingsplek van allen. Ieder neemt zijn/haar eigen plaats hierin. Zelfs zo'n eigen plaats dat iemand er bijvoorbeeld niet op mag worden aangesproken dat hij/zij bepaalde informatie raadpleegt of bepaalde boeken leest. Dit laatste wordt verder uitgewerkt in de volgende subparagraaf.

Als we kijken naar de invloed van de steeds verdergaande automatisering en het daarbij behorende huidige beleid van openbare bibliotheken op het publieke domein c.q. openbare karakter van openbare bibliotheken, zie ik met name invloed door cameratoezicht. Gelukkig hebben we in de resultaten van de online enquête gezien dat cameratoezicht bij openbare bibliotheken (nog) niet zo gebruikelijk is, slechts 21% gaf aan dit te hebben. Maar als men door cameratoezicht wordt geregistreerd bij binnenkomst of op andere plekken in de openbare bibliotheek, heeft dat invloed op de vrije toegankelijkheid van openbare bibliotheken.

Volgens Hannah Arendt betekent het publieke domein o.a. alles wat in het openbaar verschijnt en door iedereen kan worden gezien en gehoord, met als aanvulling waard te worden gezien of gehoord. Hoe zou Hannah Arendt staan tegenover cameratoezicht in het publieke domein? In hoeverre zijn deze beelden waard te worden gezien of gehoord? Zouden we van Hannah Arendt's definitie van het

¹⁴² Ibid., blz. 58

publieke domein kunnen maken: alles wat in het openbaar verschijnt en door iedereen/camera's kan worden gezien of gehoord?

5.3.2 *Private domein c.q. eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer*

Door de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer zijn openbare bibliotheken tevens onderdeel van het private domein. In het Statuut voor de Openbare Bibliotheek staat vermeld dat openbare bibliotheken een belangrijke rol vervullen en een grote professionele verantwoordelijkheid dragen ten aanzien van de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer van de bibliotheekgebruiker. Dit hangt nauw samen met het recht op het vrij ontvangen van o.a. denkbeelden en meningen. Het betekent dat iemand er bijvoorbeeld niet op mag worden aangesproken dat hij/zij bepaalde informatie raadpleegt of bepaalde boeken leest.

Hannah Arendt schrijft over het private domein in termen van een donkerder achtergrond. De waarborg om in het licht te treden (publieke domein) vanuit een donkerder achtergrond, voor wat onttrokken moet zijn aan het licht van de openbaarheid, is het bezit van een eigen huis. De vier muren van een huis bieden de enige schuilplaats waarin iemand zich ongestoord kan terugtrekken van de gemeenschappelijke wereld van het publieke domein.¹⁴³ Want er zijn vele dingen die niet het onbarmhartige, felle licht van de voortdurende aanwezigheid van anderen verdragen.¹⁴⁴

Als we vervolgens kijken naar de invloed van de steeds verdergaande automatisering en het daarbij behorende huidige beleid van openbare bibliotheken op het private domein c.q. de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer, zie ik een aantasting van het private domein c.q. de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer. Dit wordt met name veroorzaakt door het bijhouden van de leenhistorie en het gebrekkige privacybeleid van openbare bibliotheken.

In het Statuut voor de Openbare Bibliotheek staat dat het belang van uitlenen erin gelegen is dat bibliotheekleden in hun eigen tijd en omgeving informatie tot zich kunnen nemen op de manier zoals zij dat wensen. Vertaald naar Hannah Arendt

¹⁴³ Ibid., blz. 69

¹⁴⁴ Ibid., blz. 52

draait het hier om de donkerder achtergrond die verborgen moet blijven. Ten tijde van de opstelling van het Statuut voor de Openbare Bibliotheek in 1990 was het gebruikelijk dat de uitleningen slechts voor de duur van het uitlenen waren gekoppeld aan de bibliotheekleden. Daarom staat in dit Statuut dat door de registratie van gebruikers en leenhandelingen, de openbare bibliotheek over privacygevoelige gegevens beschikt en dat deze gegevens slechts voor de duur van het uitlenen worden gekoppeld. Deze koppeling was toentertijd niet/moeilijk terug te vinden in het bibliotheekstelsel/kaartenbak.

In de resultaten van de online enquête hebben we daarentegen gezien dat veel bibliotheken, door geavanceerde mogelijkheden van de bibliotheeksystemen, tegenwoordig de leenhistorie van de bibliotheekleden bijhouden. De uitleengegevens worden dan niet meer gekoppeld voor de duur van het uitlenen, maar deze koppeling blijft bestaan. Het Statuut voor de Openbare Bibliotheek uit 1990 is op dit gebied achterhaald en nooit herroepen. Werden de uitleningen in het verleden vooral geregistreerd voor de administratie, nu worden de uitleningen voor meerdere doeleinden gebruikt. En waren de uitleningen in het verleden nog enigszins verborgen omdat de koppeling werd verbroken, tegenwoordig blijft deze koppeling door toepassing van de leenhistorie bestaan. Hierdoor zijn de uitleningen niet meer verborgen, terwijl juist deze verborgenheid volgens Hannah Arendt zo van belang is voor het private domein. Het bijhouden van de leenhistorie betekent daarom een inbreuk op het private domein van de bibliotheekgebruikers.

Het lijkt alsof de geavanceerde mogelijkheden van de bibliotheeksystemen boven het Statuut geplaatst worden. Het Statuut waarin de grondslag voor het handelen van openbare bibliotheken staat beschreven lijkt daarom ondergeschikt aan de techniek te worden. Een belangrijke vraag is waarom het Statuut nooit is herroepen, want de praktijk komt niet meer overeen met het Statuut waarin gesteld wordt dat de uitleengegevens slechts voor de duur van het uitlenen worden gekoppeld. Dit is kennelijk zonder enige discussie losgelaten, terwijl juist voor bibliotheekleden deze verborgenheid zo van belang is.

In de vorige subparagraaf hebben we gezien dat door de vrije toegankelijkheid het voor mensen mogelijk wordt om zich een mening te kunnen vormen en als

onafhankelijke burgers deel te kunnen nemen aan het democratisch proces. In hoeverre kan men nog vrij een mening vormen als al de geleende materialen door het bijhouden van de leenhistorie eenvoudig zijn terug te vinden?

Daarnaast hebben we in de resultaten van de online enquête gezien dat het bijhouden van de leenhistorie niet altijd een keuze van de bibliotheekleden is. Zo gaf 38% aan dat ze ervoor hebben gekozen om de leenhistorie standaard voor alle bibliotheekleden in te schakelen en daarvan gaf 38% aan dat uitschakelen vervolgens niet mogelijk is. Het is goed voor te stellen dat bibliotheekleden de leenhistorie willen uitschakelen, zodat verborgen blijft wat zij in hun eigen omgeving raadplegen. Misschien is het wettelijk gezien onder bepaalde voorwaarden toegestaan om de leenhistorie voor alle bibliotheekleden standaard in te schakelen. Maar als we naar de maatschappelijke functie van openbare bibliotheken kijken, zou het standaard inschakelen van de leenhistorie hiermee overeenkomen? Is het bijhouden van de leenhistorie belangrijker dan de privacygevoeligheid van deze gegevens? In het statuut wordt namelijk onderkend dat door registratie van leenhandelingen de bibliotheek over privacygevoelige gegevens beschikt. En inherent aan de openbare bibliotheekfunctie is dat dergelijke gegevens, binnen de grenzen van het recht maximaal worden beschermd. Maar interessant is volgens mij niet of het wettelijk gezien wel/niet mag, maar wat (binnen de wet) overeen zou komen met de maatschappelijke functie van openbare bibliotheken.

Door geavanceerde mogelijkheden van de verschillende toegepaste bibliotheeksystemen verzamelen en gebruiken openbare bibliotheken steeds meer persoonsgegevens van hun bibliotheekgebruikers. Volgens Hannah Arendt is de meest op de voorgrond tredende functie van het moderne privéleven bescherming te bieden aan het eigene, intieme.¹⁴⁵ In hoeverre bieden openbare bibliotheken bescherming aan de persoonsgegevens oftewel aan het eigene, intieme van hun bibliotheekgebruikers?

In het Statuut voor de Openbare Bibliotheek staat dat openbare bibliotheken een professionele verantwoordelijkheid dragen ten aanzien van de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer van de bibliotheekgebruikers. Door deze professionele

¹⁴⁵ Ibid., blz. 41

verantwoordelijkheid en de toename van de verzameling van persoonsgegevens, zou men juist bij openbare bibliotheken een privacybeleid verwachten. Dit is een intern beleid waarin afspraken met betrekking tot de omgang met de persoonsgegevens van bibliotheekgebruikers is vastgelegd. Maar uit de resultaten van de online enquête kunnen we stellen dat dit (nog) niet het geval is. Maar liefst 67% van de respondenten gaf aan geen privacybeleid op papier te hebben.

Onafhankelijk of men wel/geen privacybeleid op papier heeft, waren er wel een aantal losse afspraken van toepassing. Daaruit blijkt bijvoorbeeld dat slechts 19% van de respondenten iemand verantwoordelijk heeft gesteld voor het privacybeleid. En slechts 31% heeft aangegeven dat er is nagegaan welke gegevens over de bibliotheekgebruikers in het kader van de bedrijfsvoering van de bibliotheek worden bewaard en voor hoe lang.

Dit zijn zorgelijke resultaten en we kunnen hieruit concluderen dat (nog) niet bij iedereen het besef is gekomen van de grote en toenemende hoeveelheid persoonsgegevens die openbare bibliotheken door de steeds verdergaande automatisering verzamelen en de verantwoordelijkheid die daarbij hoort. De verantwoordelijkheid over het eigene, intieme van de bibliotheekgebruikers, juist dat wat verborgen moet blijven om niet zijn diepte te verliezen. Kunnen bibliotheekgebruikers erop vertrouwen dat hun persoonsgegevens in goede handen zijn bij hun openbare bibliotheek?

Ingewikkeld hierbij is dat openbare bibliotheken 'vrij' zijn om hun beleid te bepalen met als consequentie dat het per openbare bibliotheek verschillend is hoe met de persoonsgegevens van de bibliotheekgebruikers wordt omgegaan. Dit hebben we bijvoorbeeld gezien bij het inschakelen van de leenhistorie. Hoe 'zorgvuldig' er met de persoonsgegevens wordt omgegaan hangt dus af van de openbare bibliotheek waar een bibliotheekgebruiker staat ingeschreven.

5.3.3 *Vervlochtenheid publieke en private domein*

Hannah Arendt maakt een scherp onderscheid tussen het private en het publieke domein. Er zijn dingen die verborgen moeten blijven en dingen die in het licht van de

openbaarheid moeten treden om werkelijkheden te worden. In de twee voorgaande subparagrafen hebben we voor de beantwoording van de vraagstelling afzonderlijk naar het private en het publieke domein gekeken, maar er is bij openbare bibliotheken ook sprake van een vervlochtenheid van beide domeinen. Om deze vervlochtenheid aan te duiden, kijken we naar de uitleen- en raadpleegfunctie van openbare bibliotheken.

In het kader van het private domein hebben we gezien dat het belang van uitleenen erin gelegen is dat bibliotheekleden in hun eigen tijd en omgeving informatie tot zich kunnen nemen op de manier zoals zij dat wensen. Zodat men vanuit de donkerder achtergrond, die verborgen moet blijven om niet zijn diepte te verliezen, in het licht kan treden.

De raadpleegfunctie van openbare bibliotheken heeft zowel betrekking op het publieke als het private domein. Openbare bibliotheken zijn er o.a. op gericht de collectie voor iedereen ter raadpleging vrij toegankelijk te maken. Dit betekent dat iedereen een openbare bibliotheek vrij kan binnenwandelen om de collectie te raadplegen. Maar de raadpleegfunctie heeft ook betrekking op het private domein, namelijk het recht op de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer. In het Statuut voor de Openbare Bibliotheek staat dat het recht op de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer nauw samenhangt met het recht op het vrij ontvangen van o.a. denkbeelden en meningen. Het betekent dat iemand er niet op mag worden aangesproken dat hij/zij bijvoorbeeld bepaalde informatie raadpleegt in de bibliotheek (of bepaalde boeken leent). Daarnaast verklaren openbare bibliotheken niet te kunnen en willen bepalen (en waarderen) wat het gebruik van de bibliotheek, de collecties en dienstverlening voor de bibliotheekgebruikers betekenen.

Voor Hannah Arendt betekent het publieke domein o.a. alles wat in het openbaar verschijnt en door iedereen kan worden gezien en gehoord. In het publieke domein kunnen dingen uit de duisternis van het beschutte bestaan in het licht treden. Als we dan kijken naar de uitleenfunctie van de openbare bibliotheek gebeurt er het volgende. Men moet juist in het licht treden oftewel de openbare bibliotheek betreden om uiteindelijk binnen de vier muren van een huis (donkerder achtergrond) zich te kunnen terugtrekken met de geleende materialen van de openbare bibliotheek.

Verder hebben we bij Hannah Arendt gezien dat het private domein betrekking heeft op dingen die verborgen moeten blijven. Dit is het geval bij de raadpleegfunctie van openbare bibliotheken. Iemand mag er niet op worden aangesproken welke informatie hij/zij in de openbare bibliotheek raadpleegt (eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer). Wat bibliotheekgebruikers raadplegen in de openbare bibliotheek is dat wat verborgen moet blijven. Maar net als bij de uitleenfunctie zien we hier dat om de collectie te kunnen raadplegen in de openbare bibliotheek, men wel in het licht van de openbaarheid moet treden oftewel de openbare bibliotheek moet bezoeken.

Zowel bij de uitleen- als de raadpleegfunctie van openbare bibliotheken is er dus sprake van een vervlochtenheid van het publieke en private domein. Men moet het publieke domein betreden om te kunnen lenen of raadplegen, dat wat voor anderen verborgen moet blijven. Oftewel het publieke domein is nodig voor het private domein. Het is belangrijk dat openbare bibliotheken deze vervlochtenheid erkennen en het publieke domein beschermen. Gelukkig zagen we in de online enquête dat slechts 21% van de respondenten antwoordde dat er cameratoezicht in hun openbare bibliotheek is. Dus is het (nog) niet gebruikelijk dat iedereen die in het licht treedt en naar de openbare bibliotheek gaat, om te lenen of te raadplegen, op camera wordt vastgelegd.

6 Literatuurlijst

Arendt, Hannah. *De menselijke conditie*. Amsterdam : Boom, 2009.

Huysmans, Frank en Hillebrink, Carlien. *De openbare bibliotheek tien jaar van nu*. Den Haag : Sociaal en Cultureel Planbureau, 2008.

International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). *IFLA/UNESCO Manifest over de openbare bibliotheek*. 1994.
<http://www.ifla.org/VII/s8/unesco/dutch.htm> (Laatst bezocht: 13/08/2010)

Kliphuis, Christine. *100 jaar openbare bibliotheek : De bibliotheek, 1892-1992*. Lelystad : Stichting IVIO, 1992.

Koren, Marian (red.). *Handleiding publieksinformatie in openbare bibliotheken*. Den Haag : Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum, 1998.

Koren, Marian en Schepman, Tessie. 'Verantwoordelijkheid over persoonsgegevens vereist privacybeleid : anonimiteit van bibliotheekgebruikers onderzocht,' in *InformatieProfessional* (3) 2008, p. 22-25.

Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum (NBLC). *Statuut voor de openbare bibliotheek*. 13 december 1990.
http://www.debibliotheken.nl/fileadmin/documenten/pdf_oranje/pdf_dienstverlening/Statuut_voor_de_openbare_bibliotheek.pdf (Laatst bezocht: 13/08/2010)

Passerin d'Entreves, Maurizio. 'Hannah Arendt,' in *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
<http://plato.stanford.edu/entries/arendt/> (Laatst bezocht: 13/08/2010)

Samenwerkende WSF bibliotheken.
<http://sitegenerator.bibliotheek.nl/wsf/home/> (Laatst bezocht: 13/08/2010)

Schepman, Tessie. 'Toegankelijkheid, anonimiteit en privacy,' in *Bibliotheekblad* (9) 2008, p. 40-41.

Schepman, Tessie, Koren, Marian, Horvat, Aleksandra e.a. 'Access With(out) Anonymity : Anonymity in Public Libraries in Modern Times,' in *16th Bobcatsss Symposium Proceedings* (2008), p. 1-29.
<http://edoc.hu-berlin.de/conferences/bobcatsss2008/schepman-tessie-1/PDF/schepman.pdf> (Laatst bezocht: 13/08/2010)

Schepman, Tessie, Koren, Marian, Horvat, Aleksandra e.a. 'Anonymity of library users in The Netherlands and Croatia,' in *New Library World* (9/10) 2008, p. 407-418.

Schneiders, Paul. *Lezen voor iedereen : geschiedenis van de openbare bibliotheek in Nederland*. Den Haag : Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum, 1990.

Schneiders, Paul. *Nederlandse bibliotheekgeschiedenis : van librije tot virtuele bibliotheek*. Den Haag : Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum, 1997.

Schneiders, Paul. *Sterk in bibliotheekwerk : een eeuw openbare bibliotheekorganisatie, 1908-2008*. Den Haag : Vereniging van Openbare Bibliotheken, 2008.

Slot, Evert. *Bibliotheek en privacy : Handreiking voor het omgaan met persoonsgegevens van gebruikers*. Den Haag : FOBID, herziene versie juli 2007.
http://www.debibliotheken.nl/fileadmin/documenten/pdf_oranje/pdf_dienstverlening/handreiking_bibliotheek_en_privacy.pdf (Laatst bezocht: 13/08/2010)

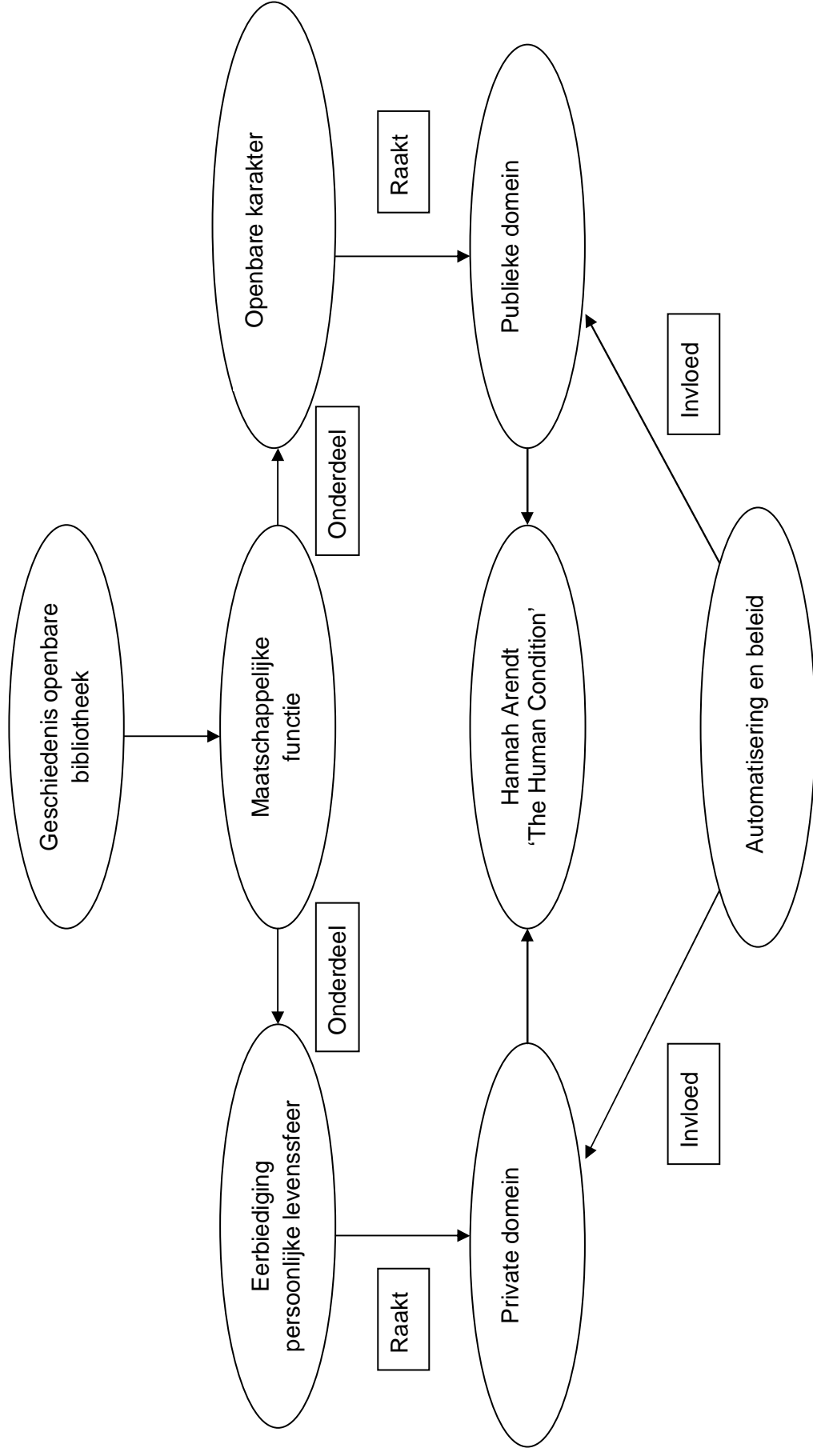
Slot, Evert en Koren, Marian. *Naar een nieuwe bibliotheekwet : proeve van een wettelijke regeling voor het openbare bibliotheekwerk*. Den Haag : Vereniging van Openbare Bibliotheken, 2009.
http://www.debibliotheken.nl/fileadmin/documenten/pdf_oranje/pdf_publicaties/proeve_wettelijke_regeling_OB-werk.pdf (Laatst bezocht: 13/08/2010)

Vereniging van Openbare Bibliotheken (oude website van de VOB)
<http://oud.debibliotheken.nl/> (Laatst bezocht: 13/08/2010)

Vereniging van Openbare Bibliotheken. *Stelsel*.
<http://www.debibliotheken.nl/leden/stelsel/> (Laatst bezocht: 13/08/2010)

Afbeelding voorkant: Schilderij van René Magritte

Bijlage 1: Schematische weergave scriptie

Bijlage 2: Online enquête

Welkom bij dit onderzoek dat wordt gehouden door Vereniging van Openbare Bibliotheken en FOBID Netherlands Library Forum

Graag vragen wij uw medewerking voor ons onderzoek naar de automatisering van de dienstverlening van bibliotheken en de daarbij behorende consequenties voor de privacy (anonimiteit) van de bibliotheekgebruikers.

De vragen in de enquête zijn zowel van beleidsmatige als technische aard, onderwerpen die o.a. aan bod zullen komen: privacybeleid, leenhistorie, lees- en/of luisteradvies in de catalogus, loghistorie (overzicht van uitleentransacties) en internetgebruik in de bibliotheek.

Deelname aan de enquête is anoniem en kost u ongeveer 20 minuten.

Wij stellen het zeer op prijs uw antwoord voor 10 november te mogen ontvangen.

Het verzoek is om de enquête zo volledig mogelijk invullen.

Instructie

Indien meerdere antwoorden mogelijk zijn, wordt dit aangegeven.

Het is mogelijk om de enquête in meerdere sessies in te vullen. U dient er dan wel rekening mee te houden dat uw sessie wordt bewaard met behulp van een cookie. Dit zijn kleine tekstbestanden die worden achtergelaten op de computer, waardoor u de volgende keer door kunt gaan waar u de laatste keer was gebleven. Als in de tussentijd de cookies zijn verwijderd, kan de sessie niet worden voortgezet. De eerder gegeven antwoorden zijn dan gewist.

Tijdens een sessie is het mogelijk om terug te bladeren naar voorgaande vragen.

Via de knop F11 is het mogelijk om de enquête in een volledig scherm te maken.

Bij vragen of problemen kunt u contact opnemen met schepman@debibliotheken.nl.

Algemene gegevens

1. Voor welk type bibliotheek vult u deze vragenlijst in?
 - Openbare bibliotheek
 - Hogeschoolbibliotheek
 - Speciale bibliotheek
 - Wetenschappelijke bibliotheek
 - Anders, namelijk

2. In geval van een openbare bibliotheek, hoeveel inwoners heeft u in uw werkgebied?
 - Minder dan 45.000 inwoners
 - 45.000 - 100.000 inwoners
 - 100.000 - 150.000 inwoners
 - Vanaf 150.000 inwoners

3. Wat is uw functie?
 - Directeur
 - Manager of afdelingshoofd
 - Beleidsmedewerker
 - Anders, namelijk

4. Welk bibliotheekstelsel gebruikt uw bibliotheek?
 - Bicat
 - Vubis Smart
 - Biblio-byte
 - Anders, namelijk

Privacybeleid

Privacybeleid: beleid waarin afspraken met betrekking tot de omgang met de persoonsgegevens van de bibliotheekgebruikers is vastgelegd. Te denken valt hierbij aan interne afspraken, zoals over het beheer en de beveiliging van de persoonsgegevens van de bibliotheekgebruikers. Maar ook aan afspraken over de wijze waarop bibliotheekgebruikers door de bibliotheek worden geïnformeerd over de omgang met zijn/haar persoonsgegevens, bijvoorbeeld in het (uitleen)reglement.

5. Heeft uw bibliotheek een privacybeleid op papier vastgelegd?
 - Ja
 - Nee
 - Anders, namelijk

6. Vink aan wat voor uw bibliotheek van toepassing is:
(Meerdere antwoorden mogelijk)
 - Wij hebben iemand aangewezen die verantwoordelijk is voor ons privacybeleid.
 - Wij hebben nagegaan welke gegevens over onze bibliotheekgebruikers in het kader van de bedrijfsvoering van de bibliotheek worden bewaard en voor hoe lang.

- Wij hebben de gegevensverwerking die niet is vrijgesteld van de verplichte melding, zoals bijvoorbeeld het langdurig bewaren van de leenhistorie, aangemeld bij het College Bescherming Persoonsgegevens.
- Wij hebben passende technische en organisatorische maatregelen genomen teneinde de opslag en verwerking van de persoonsgegevens te beveiligen.
- Back-ups van het bibliotheekstelsel worden op een veilige plaats bewaard.
- Oude versies van back-ups van het bibliotheekstelsel worden tijdig vernietigd.
- Als medewerkers weglopen bij hun balie, worden zij geacht hun pc te vergrendelen.
- Binnen ons bibliotheekstelsel maken we gebruik van autorisatie op functieniveau, zodat bijvoorbeeld niet iedere medewerker gegevens in de ledenadministratie kan wijzigen.
- Niets is van toepassing.
- Anders, namelijk....

Privacyreglement/Privacystatement

In het privacyreglement/privacystatement maakt de bibliotheek openbaar op welke wijze zij omgaat met de persoonsgegevens van de bibliotheekgebruikers. Het privacyreglement/privacystatement kan uitgebreid zijn, maar kan bijvoorbeeld ook uit enkel de volgende zin in bijvoorbeeld het (uitleen)reglement bestaan: op de registratie van de persoonsgegevens is de Wet bescherming persoonsgegevens van toepassing.

7. Vink aan wat voor uw bibliotheek van toepassing is:
(Meerdere antwoorden mogelijk)
- Wij hebben een privacyreglement/privacystatement in ons (uitleen)reglement opgenomen.
 - Wij hebben een afzonderlijk privacyreglement/privacystatement voor het gebruik van de website van de bibliotheek.
 - Niets is van toepassing.
 - Anders, namelijk....
8. In ons privacyreglement/privacystatement maken we in een vergelijkbare formulering het volgende openbaar:
(Meerdere antwoorden mogelijk)
- Op de registratie van de persoonsgegevens is de Wet bescherming persoonsgegevens van toepassing.
 - Wij zijn verantwoordelijk voor de bescherming van de persoonsgegevens van onze bibliotheekgebruikers, volgens de regels en voorwaarden zoals gesteld in de Wet bescherming persoonsgegevens.
 - Welke persoonsgegevens worden vastgelegd.
 - Voor welk doel deze persoonsgegevens worden vastgelegd.
 - De bibliotheek de persoonsgegevens niet gebruikt voor andere dan eerdergenoemde doeleinden.
 - Bibliotheekleden hebben het recht de over hen opgenomen gegevens in te zien, te (laten) verbeteren, aan te vullen of te verwijderen.
 - De bibliotheek houdt een bestand bij met de leenhistorie en/of profielgegevens van bibliotheekleden aan de hand van de materialen die zij hebben geleend.

- Het doel van de registratie van de leenhistorie en/of profielgegevens.
- Dat er een beperkt aantal mensen toegang heeft tot de leenhistorie en/of profielgegevens.
- Als u niet in het bestand met leenhistorie/profielgegevens wenst te worden opgenomen kunt u dit aangeven bij de bibliotheek. (recht van verzet)
- Op grond van wettelijke bevoegdheden van politie en justitie tot het vorderen van identificerende en/of gebruiksgegevens in het kader van de voorkoming, opsporing en vervolging van strafbare feiten moet de bibliotheek gegevens afstaan.
- De bibliotheek heeft zich voor gegevensverwerking die niet is vrijgesteld van de verplichte melding, zoals bijvoorbeeld het langdurig bewaren van de leenhistorie, aangemeld bij het College Bescherming Persoonsgegevens.
- De bibliotheek heeft passende technische en organisatorische maatregelen genomen teneinde de opslag en verwerking van uw persoonsgegevens te beveiligen.
- Niets is van toepassing.
- Anders, namelijk

Handreiking

9. Bent u **bekend** met de notitie 'Bibliotheek en privacy : handreiking voor het omgaan met persoonsgegevens van gebruikers' van de VOB/FOBID?
- Ja
 - Nee

Bibliotheekstelsel

Hierna volgen verschillende onderwerpen die betrekking hebben op het bibliotheekstelsel.

Catalogus

Catalogus: het gaat hierbij om de publiekscatalogus die bibliotheekgebruikers in de bibliotheek kunnen raadplegen, maar eventueel ook om de webcatalogus die bibliotheekgebruikers thuis via het internet kunnen raadplegen.

10. Als iemand in de bibliotheek de catalogus raadpleegt, worden dan de zoektermen geregistreerd?
- Ja
 - Nee
 - Weet niet
 - Anders, namelijk

11. Als iemand thuis via het internet de catalogus raadpleegt, worden dan de volgende gegevens geregistreerd?
(Meerdere antwoorden mogelijk)
- Zoektermen
 - IP-adres
 - Geen van bovenstaande gegevens worden geregistreerd.
 - Men kan thuis via het internet de catalogus niet raadplegen.
 - Weet niet
 - Anders, namelijk
12. Kunnen bibliotheekleden inloggen, bijvoorbeeld via 'uw gegevens' of 'mijn bibliotheek'?
- Ja
 - Nee
13. Als een bibliotheeklid in de bibliotheek is ingelogd, bijvoorbeeld via 'uw gegevens' of 'mijn bibliotheek'. Worden dan de volgende gegevens geregistreerd?
(Meerdere antwoorden mogelijk)
- Zoektermen
 - Zoektermen die kunnen worden gelinkt aan een bibliotheeklid.
 - Tijdstip van inloggen
 - Tijdstip van inloggen die kan worden gelinkt aan een bibliotheeklid.
 - Geen van bovenstaande gegevens worden geregistreerd.
 - Weet niet
 - Anders, namelijk
14. Als een bibliotheeklid thuis via het internet is ingelogd, bijvoorbeeld via 'uw gegevens' of 'mijn bibliotheek'. Worden dan de volgende gegevens geregistreerd?
(Meerdere antwoorden mogelijk)
- Zoektermen
 - Zoektermen die kunnen worden gelinkt aan een bibliotheeklid.
 - Tijdstip van inloggen
 - Tijdstip van inloggen die kan worden gelinkt aan een bibliotheeklid.
 - IP-adres
 - Geen van bovenstaande gegevens worden geregistreerd.
 - Men kan thuis via het internet de catalogus niet raadplegen.
 - Weet niet
 - Anders, namelijk
15. Als een bibliotheeklid is ingelogd, bijvoorbeeld via 'uw gegevens' of 'mijn bibliotheek', wat kan hij/zij dan doen?
(Meerdere antwoorden mogelijk)
- Geleende materialen bekijken
 - Leenhistorie bekijken
 - Een interesseprofiel aanmaken
 - Favorieten toevoegen
 - Materialen reserveren
 - Status van een reservering bekijken
 - Materialen verlengen

- Details van openstaande financiële posten bekijken
- Details van afgeboekte financiële posten bekijken
- Naam en/of adresgegevens bekijken
- Naam en/of adresgegevens wijzigen
- Pincode wijzigen
- Anders, namelijk

Leenhistorie

16. Is het technisch gezien binnen het bibliotheekstelsel mogelijk om de leenhistorie van bibliotheekleden bij te houden?

- Ja
- Nee
- Weet niet

17. Zo ja, maakt uw bibliotheek gebruik van de leenhistorie?

- Ja
- Nee

18. Zo ja, waarom maakt uw bibliotheek gebruik van de leenhistorie?

(Meerdere antwoorden mogelijk)

- Deze functie verhoogt de service die we aan onze bibliotheekleden kunnen bieden.
- Dit is een verzoek van onze bibliotheekleden.
- De techniek staat de leenhistorie toe.
- We kunnen de leenhistorie gebruiken voor ons collectiebeleid.
- We kunnen de leenhistorie gebruiken voor onze statistieken.
- De leenhistorie is voor de bibliotheekleden, wij doen verder niets met deze gegevens.
- Anders, namelijk

19. Zo nee, waarom maakt uw bibliotheek geen gebruik van de leenhistorie?

(Meerdere antwoorden mogelijk)

- Liever vandaag dan morgen zouden we deze functie willen inschakelen.
- Wij zien hier om privacyredenen vanaf.
- Anders, namelijk

20. Kunnen bibliotheekleden zelf inzage krijgen in hun leenhistorie, bijvoorbeeld via 'uw gegevens' of 'mijn bibliotheek'?

- Ja
- Nee
- Anders, namelijk

21. Kunnen medewerkers binnen het bibliotheekstelsel de leenhistorie van een bibliotheeklid oproepen?
- Ja, alleen als een medewerker hiertoe geautoriseerd is.
 - Ja, alle medewerkers die toegang hebben tot het bibliotheekstelsel, kunnen de leenhistorie van een willekeurig bibliotheeklid oproepen.
 - Nee, medewerkers kunnen alleen aan een bibliotheeklid laten zien hoe hij/zij zelf inzage kan krijgen in zijn/haar leenhistorie.
 - Weet niet
 - Anders, namelijk
22. Is er een maximaal aantal titels aan de leenhistorie verbonden?
- Ja
 - Nee
 - Weet niet
23. Zo ja, hoeveel titels zijn er maximaal aan de leenhistorie verbonden?
(open vraag)
24. Wat is het nut van de leenhistorie voor de bibliotheekleden?
(Meerdere antwoorden mogelijk)
- Melding titel eerder geleend als signaal bij de zelfbedieningsbalie.
 - Het kunnen nazoeken van eerder geleende materialen.
 - Anders, namelijk
25. Op welke manier is de leenhistorie voor de bibliotheekleden ingeschakeld?
- Er wordt expliciete voorafgaande toestemming aan de bibliotheekleden gevraagd.
 - Wij hebben ervoor gekozen om de leenhistorie voor alle bibliotheekleden standaard in te schakelen.
 - Omdat het technisch gezien niet anders mogelijk was, is voor alle bibliotheekleden de leenhistorie standaard ingeschakeld.
 - Anders, namelijk
26. De leenhistorie is voor alle bibliotheekleden standaard ingeschakeld, op welke manier wijzen jullie de bibliotheekleden op hun recht van verzet?
(Meerdere antwoorden mogelijk)
- Dit staat vermeld in ons privacyreglement/privacystatement.
 - Dit staat vermeld in de helpfunctie van onze catalogus.
 - Dit staat vermeld bij de leenhistorie.
 - Niets is van toepassing.
 - Anders, namelijk

27. De leenhistorie is voor alle bibliotheekleden standaard ingeschakeld, op welke manier kunnen bibliotheekleden dit uitschakelen?
(Meerdere antwoorden mogelijk)
- Een bibliotheeklid kan inloggen bijvoorbeeld via 'uw gegevens' of 'mijn bibliotheek' en vervolgens de leenhistorie zelf uitschakelen.
 - Een bibliotheeklid kan zijn/haar leenhistorie laten uitschakelen in de bibliotheek.
 - Dit is niet mogelijk.
 - Anders, namelijk
28. Indien er aan bibliotheekleden expliciete voorafgaande toestemming voor het inschakelen van de leenhistorie wordt gevraagd, hoe gaat dit in zijn werk?
(Meerdere antwoorden mogelijk)
- Dit wordt standaard bij de inschrijving gevraagd.
 - Wij hebben onlangs onze bibliotheekpassen vervangen, dit bood ons de gelegenheid om dit aan alle bibliotheekleden te vragen.
 - Een bibliotheeklid kan inloggen bijvoorbeeld via 'uw gegevens' of 'mijn bibliotheek' en heeft hierbinnen de mogelijkheid om zijn/haar leenhistorie zelf in te schakelen.
 - Niet van toepassing
 - Anders, namelijk
29. Is het door het bijhouden van de leenhistorie van bibliotheekleden mogelijk om uit het bibliotheekstelsel een overzicht van leners van bijvoorbeeld 'De vliegeraar' van Khaled Hosseini te genereren?
- Ja
 - Nee
 - Weet niet
 - Anders, namelijk

Lees- en/of luisteradvies

Met lees- en/of luisteradvies wordt niet <http://romanadvies.bibliotheek.nl/> bedoeld

30. Is het technisch gezien binnen het bibliotheekstelsel mogelijk om lees en/of luisteradvies in de catalogus te geven?
- Ja
 - Nee
 - Weet niet
31. Zo ja, maakt uw bibliotheek gebruik van lees en/of luisteradvies in de catalogus?
- Ja
 - Nee
32. Zo ja, waarom maakt uw bibliotheek gebruik van lees en/of luisteradvies in de catalogus?
(Meerdere antwoorden mogelijk)
- Deze functie verhoogt de service die we aan onze bibliotheekleden kunnen bieden.
 - De techniek staat lees en/of luisteradvies toe.

- We kunnen lees en/of luisteradvies gebruiken voor ons collectiebeleid.
- We kunnen lees en/of luisteradvies gebruiken voor onze statistieken.
- Lees en/of luisteradvies is voor de bibliotheekleden, wij doen verder niets met deze gegevens.
- Anders, namelijk

33. Zo nee, waarom maakt uw bibliotheek geen gebruik van lees en/of luisteradvies?

(Meerdere antwoorden mogelijk)

- Liever vandaag dan morgen zouden we deze functie willen inschakelen.
- Wij zien hier om privacyredenen vanaf.
- Anders, namelijk

34. Waarop is het lees en/of luisteradvies in de catalogus gebaseerd?

- Leenhistorie van onze bibliotheekleden
- Leenhistorie van bibliotheekleden in regioverband
- Weet niet
- Anders, namelijk

35. Stel van een bibliotheeklid is zijn/haar leenhistorie uitgeschakeld, worden zijn/haar leengegevens dan gebruikt voor het lees en/of luisteradvies in de catalogus?

- Ja
- Nee
- Weet niet
- Anders, namelijk

Overig

36. Maakt uw bibliotheek gebruik van:

(Meerdere antwoorden mogelijk)

- Interesseprofielen die een bibliotheeklid zelf kan samenstellen.
- Attendering op basis van een interesseprofiel die een bibliotheeklid zelf heeft samengesteld.
- Attendering die 'automatisch' wordt gegenereerd uit de leningen van een bibliotheeklid.
- Niets is van toepassing.
- Anders, namelijk....

Loghistorie (overzicht van uitleentransacties)

37. Is het mogelijk om uit het bibliotheekstelsel een loghistorie (overzicht van uitleentransacties) op titelniveau van reeds ingeleverde materialen van een bibliotheeklid te genereren?

- Ja
- Nee, het is mogelijk om een loghistorie te genereren, maar dit is niet op titelniveau.
- Nee
- Weet niet

38. Zo ja, waarom houdt uw bibliotheek van een bibliotheeklid een loghistorie op titelniveau van reeds ingeleverde materialen bij?
(Open vraag)
39. Hoe ver gaat de loghistorie op titelniveau van reeds ingeleverde materialen van een bibliotheeklid terug?
- Minder dan 1 maand
 - 1 t/m 2 maanden
 - 3 t/m 4 maanden
 - 5 t/m 6 maanden
 - Langer, namelijk
 - Weet niet
40. Stel van een bibliotheeklid is zijn/haar leenhistorie uitgeschakeld, wordt er dan nog een loghistorie op titelniveau van reeds ingeleverde materialen van dit bibliotheeklid bijgehouden?
- Ja
 - Nee
 - Weet niet
 - Anders, namelijk

Financieel overzicht

41. Is het mogelijk om uit het bibliotheekstelsel een financieel overzicht op titelniveau van afgeboekte posten van een bibliotheeklid te genereren?
- Ja
 - Nee, het is mogelijk om een financieel overzicht te genereren, maar dit is niet op titelniveau.
 - Nee
 - Weet niet
42. Zo ja, waarom houdt uw bibliotheek van een bibliotheeklid een financieel overzicht op titelniveau van afgeboekte posten bij?
(Open vraag)
43. Hoe ver gaat het financiële overzicht op titelniveau van afgeboekte posten van een bibliotheeklid terug?
- Minder dan 1 maand
 - 1 t/m 2 maanden
 - 3 t/m 4 maanden
 - 5 t/m 6 maanden
 - Langer, namelijk
 - Weet niet

44. Stel van een bibliotheeklid is zijn/haar leenhistorie uitgeschakeld, wordt er dan nog een financieel overzicht op titelniveau van afgeboekte posten van dit bibliotheeklid bijgehouden?

- Ja
- Nee
- Weet niet
- Anders, namelijk

Status van materialen

45. Is het in het bibliotheekstelsel mogelijk om van een uitgeleend materiaal het lenernummer van de huidige en de vorige lener te tonen?

- Ja
- Nee, het is mogelijk om de huidige lener van een materiaal te tonen, maar niet de vorige lener.
- Anders, namelijk

46. Is het in het bibliotheekstelsel mogelijk om van een materiaal dat niet is uitgeleend het lenernummer te tonen van de laatste en voorlaatste lener?

- Ja
- Nee, het is mogelijk om de laatste lener van een materiaal te tonen, maar niet de voorlaatste lener.
- Nee, als een materiaal niet is uitgeleend, kunnen we de laatste lener niet tonen.
- Anders, namelijk

47. Na hoeveel tijd wordt in het bibliotheekstelsel de koppeling tussen materiaal en lenernummer definitief verbroken?

(Open vraag)

48. Is het mogelijk om vanuit een materiaal uit het bibliotheekstelsel een overzicht van leners van bijvoorbeeld 'De vliegeraar' van Khaled Hosseini te genereren?

- Ja
- Nee
- Weet niet
- Anders, namelijk

Internetgebruik in de bibliotheek

49. Als iemand in de bibliotheek wil komen internetten, hoe gaat dat in zijn werk?

(Meerdere antwoorden mogelijk)

- Iedereen, onafhankelijk of je lid bent, kan (voor een beperkte tijd) gratis bij ons komen internetten.
- Op vertoon van de bibliotheekpas kunnen bibliotheekleden (voor een beperkte tijd) gratis komen internetten.
- Bibliotheekleden kunnen (voor een beperkte tijd) gratis komen internetten door in te loggen met hun lenernummer/lidmaatschapnummer en wachtwoord.
- Iemand betaalt bij een balie, krijgt vervolgens een betaalbewijs op naam en kan zonder in te loggen gaan internetten.

- Iemand kan bij een muntautomaat bij de computer geld inwerpen en vervolgens gaan internetten.
- Iemand kan bij een balie en/of betaalautomaat een bonnetje met een code kopen en met deze code gaan internetten.
- Een bibliotheeklid zet internettegoed op zijn/haar bibliotheekpas en kan daarmee gaan internetten.
- Anders, namelijk

50. Worden de bezochte websites van het internetgebruik in uw bibliotheek geregistreerd?

- Ja
- Nee
- Weet niet
- Anders, namelijk

51. Zo ja, hoe lang worden deze gegevens bewaard?

- Een dag
- Een week
- Twee weken
- Een Maand
- Langer, namelijk
- Weet niet

52. Kan de registratie van de bezochte websites worden gekoppeld aan een bibliotheekgebruiker?

- Ja
- Nee
- Weet niet
- Anders, namelijk

53. Zijn de bibliotheekgebruikers op de hoogte van de registratie van de bezochte websites?

(Meerdere antwoorden mogelijk)

- Dit staat vermeld in ons privacyreglement/privacystatement.
- Bij de computers staat dit vermeld.
- Tijdens het inloggen wordt dit vermeld.
- Niet bekendgemaakt
- Anders, namelijk

Bibliotheekpas

Het gaat in dit onderdeel om gegevens van een bibliotheeklid op de bibliotheekpas!

54. Welke gegevens van een bibliotheeklid zijn terug te vinden op zijn/haar bibliotheekpas?

(Meerdere antwoorden mogelijk)

- Lenernummer/Lidmaatschapnummer
- Naam
- Adres
- Geboortedatum
- Handtekening
- Anders, namelijk

55. Indien meer gegevens van een bibliotheeklid op zijn/haar bibliotheekpas staat dan alleen het lenernummer/lidmaatschapnummer, wat is de reden om meer gegevens op de bibliotheekpas te zetten?

(Meerdere antwoorden mogelijk)

- Praktischer
- Hierdoor is het mogelijk om bibliotheekleden op zijn/haar naam aan te spreken.
- Hier hebben we geen reden voor.
- Niet van toepassing
- Anders, namelijk

56. Indien alleen het lenernummer/lidmaatschapnummer van een bibliotheeklid op zijn/haar bibliotheekpas staat, wat is hiervoor de reden?

(Meerdere antwoorden mogelijk)

- Lenernummer/Lidmaatschapnummer vinden wij voldoende.
- Om privacyredenen
- Hier hebben we geen reden voor.
- Niet van toepassing
- Anders, namelijk

Cameratoezicht

57. Is er in de bibliotheek cameratoezicht?

- Ja
- Nee

58. Zo ja, waar hangen de camera's?

(Meerdere antwoorden mogelijk)

- De camera's zijn gericht op de ingang van de bibliotheek.
- De camera's hangen op verschillende plaatsen in de bibliotheek.
- Anders, namelijk

59. Zijn de bibliotheekgebruikers op de hoogte van het cameratoezicht?

(Meerdere antwoorden mogelijk)

- Dit staat vermeld in ons privacyreglement/privacystatement.
- Dit staat vermeld bij de ingang van de bibliotheek.
- Niet bekendgemaakt
- Anders, namelijk

Gebruik van de zoekmachine Google aan de informatiebalie

60. Google bewaart zoekdata en koppelt dit aan het IP-adres van een computer. Onlangs kondigde Google aan dit na 18 tot 24 maanden te anonimiseren. Het gebruik van Google is dus niet zo anoniem als men denkt. Zijn de medewerkers aan de informatiebalie zich bewust van de mogelijke gevaren van het gebruik van de zoekmachine Google aan de informatiebalie?

- Ja
- Nee
- Weet niet
- Anders, namelijk

Opmerkingen:

Dit is het einde van het onderzoek.

Wij danken u hartelijk voor uw medewerking aan dit onderzoek!